

Een ondersteunende hand voor succesvol re-integreren

Een interdisciplinair onderzoek naar aangrijpingspunten voor een succesvolle re-integratie van ex-gedetineerden in Nederland



Een ondersteunende hand voor succesvol re-integreren

Een interdisciplinair onderzoek naar aangrijpingspunten voor een succesvolle re-integratie van ex-gedetineerden in Nederland

Student: Claudia de Jong
Studentnummer: 6256635

Student: Laura van Erp
Studentnummer: 5905737

Student: Maaïke Taheij
Studentnummer: 5908949

Scriptiebegeleider: Dhr. Diederick van den Ende

Vakreferenten: Dr. Barbara Flunger;
Dr. Leslie van der Leer;
Dr. Marie-Louise Glebbeek;

Datum: 9-11-2020

Woordenaantal: 15331

Foto Voorblad: Kurpas, 2020
Rechtenvrije stockvector-ID; 1620022015



“If you treat an individual as he is,
He will stay as he is,
But if you treat him as if he were what he ought to be and could be,
He will become as he ought to be and could be.”

Goethe

(Roberts, 1971, pp. 203)

Voorwoord

Voor u ligt ons interdisciplinaire eindwerkstuk: Een ondersteunende hand voor succesvol re-integreren. Een onderzoek naar aangrijpingspunten voor een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerden in Nederland. Na enkele maanden hard werken, uitgebreide discussies en intensieve samenwerking, dat voornamelijk online plaatsvond, kunnen we onze scriptie eindelijk aan u presenteren.

Na het uploaden van een persoonlijk introductiefilmpje gevolgd door speeddaten gedurende de eerste plenaire bijeenkomst van de scriptiekandidaten was onze groep snel gevormd. Onze gemeenschappelijke interesse in het vraagstuk rondom succesvol re-integreren van (ex-)gedetineerden bracht ons bij elkaar. Een onderwerp waar wij allen aan het begin nog niet veel over wisten.

We hebben dit maatschappelijke probleem onderzocht aan de hand van de drie disciplines; onderwijswetenschappen, sociale psychologie en culturele antropologie. Ondanks dat deze wetenschappelijke disciplines binnen het domein sociale wetenschappen vallen en ogenschijnlijk overeenkomend lijken te zijn, hebben wij ervaren dat deze disciplines op zeer verschillende manieren wetenschap bedrijven en verschillende inzichten bieden. Al deze inzichten tezamen hebben ons tot mini experts gevormd over dit onderwerp. Desalniettemin, valt er nog zo veel meer te leren over het re-integratieproces in Nederland.

Deze scriptie kon niet tot stand gekomen zonder de ondersteuning van onze begeleiders. Wij willen daarom allereerst onze LAS-scriptiebegeleider Drs. Diederick van den Ende bedanken voor zijn adviezen over de integratietechnieken en het beoordelen van het interdisciplinaire gedeelte van deze scriptie. Wij hebben de begeleiding en bijeenkomsten als zeer nuttig ervaren. Je was in de bijeenkomsten altijd kort en krachtig, direct verwijzend naar de inhoud, en achteraf nog even vragen hoe het eigenlijk met ons gaat.

Daarnaast willen wij onze vakreferenten Dr. Barbara Flunger, Dr. Marie-Louise Glebbeek en Dr. Leslie van der Leer bedanken voor de tijd en moeite die zij hebben gestoken in het geven van uitgebreide feedback gedurende het proces en het beoordelen van de definitieve disciplinaire hoofdstukken.

Naast de succesvolle samenwerking, hebben we de afgelopen weken veel gelachen wat de samenwerking ‘top’ maakte. Met dit eindwerkstuk hopen wij een stap dichterbij te zijn bij het succesvol afsluiten van de bachelor Liberal Arts & Sciences.

Samenvatting

Nederland kent een afname van 10.000 gedetineerden ten opzichte van 2009. Ondanks deze daling blijft het recidivepercentage hoog met 46,5% binnen twee jaar na vrijlating (DJI, 2020a, CBS, 2020). In deze interdisciplinaire literatuurstudie is onderzocht hoe het bestaande re-integratieproces kan worden verbeterd met de onderzoeksvraag: ‘Welke aangrijpingspunten kunnen bijdragen aan een succesvolle re-integratie van mannelijke (ex-) gedetineerden uit een penitentiaire inrichting in Nederland?’

De focus op de grootste gevangenispopulatie van Nederland, namelijk mannen in de penitentiaire inrichtingen (PI), biedt de mogelijkheid om een zo groot mogelijke impact te bewerkstelligen op het totaal aantal succesvolle re-integraties. Een succesvolle re-integratie is gedefinieerd als een combinatie van het uitblijven van recidive en het hebben van een hoge kwaliteit van leven.

Het niet succesvol re-integreren en het daaruit voortvloeiende hoge recidivepercentage is een complex probleem vanwege de vele actoren, met ieder eigen belangen, die betrokken zijn bij het re-integratieproces. Derhalve is interdisciplinair onderzoek gedaan, waarbij onderwijswetenschappen en sociale psychologie hebben gekeken naar de situatie binnen detentie en culturele antropologie naar de situatie na detentie.

Vanuit onderwijswetenschappen is onderzocht hoe leerprocessen gefaciliteerd kunnen worden, waaruit blijkt dat het stimuleren van autonome motivatie een belangrijk aangrijpingspunt is. Sociale psychologie beargumenteert dat een ondersteunende rol van de PIW'er in het proces zorgt voor een hogere rechtvaardigheidsperceptie, wat het recidiverisico vermindert. Culturele antropologie concludeert dat externe factoren, waaronder een sociaal stigma en geen ondersteunende begeleiding, een belemmering vormen voor een succesvol re-integratieproces.

Uit de geïntegreerde inzichten is geconcludeerd dat de rol van de begeleider het belangrijkste aangrijpingspunt binnen het re-integratieproces is. Een ondersteunende begeleiding van een (ex-)gedetineerde draagt eraan bij dat een (ex-)gedetineerde actieve verantwoordelijkheid neemt voor het opbouwen van zijn leven buiten de criminaliteit. Onderzoek vanuit andere disciplines en onderzoek naar andere aspecten van het re-integratieproces is nodig voor een completer inzicht van en oplossing voor het hoge recidivecijfer in Nederland.

Kernwoorden: autonomie, (ex-)gedetineerde, interdisciplinair, ondersteuning, re-integratie

Inhoudsopgave

| | |
|---|----|
| Voorwoord | 3 |
| Samenvatting..... | 4 |
| Afkortingen | 6 |
| Inleiding | 7 |
| Hoofdstuk 1 - Disciplinaire inzichten..... | 11 |
| 1.1 Behoeften-ondersteuning voor gedetineerden | 11 |
| 1.2 Recidivisme verlagen door de procedurele rechtvaardigheidservaring te verhogen | 20 |
| 1.3 Een mentor in moeilijke tijden | 31 |
| Hoofdstuk 2 – <i>Common Ground</i> | 39 |
| Hoofdstuk 3 - Naar een Succesvol re-integratieproces: <i>a more comprehensive understanding</i> | 46 |
| Limitaties en <i>Future Research</i> | 49 |
| Bibliografie..... | 51 |
| Bijlage | 63 |
| <i>Bijlage 1: Schriftelijk interview met Mw. V. Schouten, casemanager PI Arnhem.</i> | 63 |

Afkortingen

DJI: Dienst Justitiële inrichting

OM: Openbaar Ministerie

PI: penitentiaire inrichting

PIW'er: penitentiaire inrichtingswerker

VOG: Verklaring Omtrent Gedrag

Inleiding

In Nederland recidiveert 46,5% van de (ex-)gedetineerden binnen twee jaar (DJI, 2020a) en dat terwijl er een dalende trend in het aantal gedetineerden is in de afgelopen tien jaar. In 2019 bedroeg het aantal gedetineerden in Nederland 33.960, een afname van 10.000 ten opzichte van 2009 (Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020). Nederland bevindt zich daarmee in de top drie van laagste aantal gedetineerden in Europa (Kras, 2019).

De discrepantie tussen het relatief lage aantal gedetineerden en het hoge recidivepercentage in Nederland in vergelijking met andere landen, illustreert dat voornamelijk het recidiveren van ex-gedetineerden een probleem is. Nederland heeft 63 gedetineerden op de 100.000 inwoners wat overeenkomt met Noorwegen (World Prison Brief, z.d.), een land met een laag recidivepercentage van 20% (Yukhnenko, Sridhar & Farzel, 2019). Nederland benadert eerder het recidivepercentage van Frankrijk (Yukhnenko et al., 2019), terwijl het aantal gedetineerden met 114 op 100.000 inwoners bijna tweemaal hoger ligt dan in Nederland (World Prison Brief, z.d.).¹

Vanaf 2002 zijn de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), het ministerie van Justitie en de reclassering zich meer gaan richten op de nazorg van (ex-)gedetineerden met het doel om de veiligheid in de samenleving te verhogen, criminaliteit te voorkomen en het recidiveaantal terug te dringen (DJI, 2020a; Reclassering Nederland, z.d. c; Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 2017). Dit doel wordt nagestreefd door risico's te beheersen en controleren en door het stimuleren van gedragsverandering (Reclassering, z.d. c.). Vanaf het begin van detentie wordt ingezet op het regelen van de basisvoorwaarden, namelijk een ID-bewijs, onderdak, werk, inkomen, schuldenproblematiek en zorg zoals al vanaf 2002 is vastgelegd in 'Project Aansluiting Nazorg' (De Koning, Gravesteijn, De Hek & De Vries, 2016; DJI, 2020b; Ministerie van Justitie, 2009; Ministerie van Justitie, 2008).² Ondersteuning wordt indien nodig geboden aan hen die motivatie en eigen verantwoordelijkheid tonen volgens het gevangeniswezen en de reclassering (De Koning et al., 2016; DJI, 2020b; Elbers, Weggemans & Liem, 2016; Kelk, 2015; Ministerie van Algemene Zaken, 2017; Schouten (Bijlage 1)).

¹ Door gebrek aan recente recidive cijfers uit Frankrijk & Noorwegen zijn de percentages afkomstig uit onderzoeken van 2004 en 2005. De ratio's gedetineerden/100.000 inwoners zijn allemaal afkomstig uit 2018. Het recidivepercentage valt dus niet direct te vergelijken met de ratio's en kan hierdoor een vertekent beeld geven. Echter worden de cijfers hier gebruikt om de discrepantie aan te duiden tussen de landen en dit blijft ondanks een mogelijke lichte vertekening staan.

² Tot 2004 werden de basisvoorwaarden aangeduid als 'leefgebieden'. De basisvoorwaarde schuldproblematiek is vanaf 2009 onderdeel geworden van het re-integratieproces toen in de praktijk bleek dat dit een veel voorkomend probleem onder (ex-) gedetineerden was (Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 2017).

Vanaf de aandacht voor nazorg en de focus op de basisvoorwaarden in 2002 is het recidivepercentage met 10% gedaald in de afgelopen 17 jaar (DJI, 2020a; WODC Repris, 2019). Echter, is het recidivepercentage vanaf 2009 gestagneerd en nog altijd hoog. Dit kan duiden op andere factoren die invloed hebben op een (on)succesvolle re-integratie en daarmee het recidivepercentage. Mogelijke verklaringen voor dit nog altijd hoge recidivepercentage zijn de wellichte ineffectiviteit van penitentiaire celstraffen door de detentieschade die deze straffen veroorzaken (Day, Ward & Shirley, 2011; Rijksoverheid, z.d.) en het ontbreken van nazorg, onder andere bij kort zittende gedetineerden (Correspondent, 2014; Elbers et al., 2016; Loyens, 2004; Van Loosdregt, 2019a; Van Loosdregt 2019b). Onder detentieschade wordt het verlies van werk, inkomsten, huisvesting en het gestigmatiseerd worden als crimineel verstaan (Van Loosdregt, 2019a).

Investeren in een succesvolle re-integratie kan de overheid geld besparen op het gebied van schade door criminaliteit en opsluiting en draagt bij aan een hogere objectieve veiligheid (De Koning et al, 2016; Elbers et al., 2016; Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2017). Een gedetineerden in een penitentiaire inrichting (PI) kost de overheid gemiddeld 265 euro per dag (DJI, 2020c). Daarnaast is de overheid jaarlijks 20 miljoen euro kwijt aan schade door criminaliteit (De Monitor, 2019). De verwachting is dat de jaarlijkse kosten aan schade afnemen wanneer (ex-)gedetineerden succesvol re-integreren.

Een succesvolle re-integratie heeft een positief economisch en psychologisch effect op zowel de (ex-)gedetineerde als op de omgeving waarin hij gaat wonen (zie De Koning et al., 2016; Elbers et al., 2016). Voor een ex-gedetineerde draagt een succesvolle re-integratie bij aan het gevoel gewaardeerd te worden en een volwaardig gemeenschapslid te zijn (Robert, 2019). De omgeving profiteert daarnaast van een goed gere-integreerde ex-gedetineerde vanwege het uitblijven van criminele activiteiten in zijn omgeving en de afwezigheid van een negatief sociaal rolmodel (Landelijk Informatie en Expertise Centrum (LIEC), 2019; Kelling & Wilson, 1982).

Het loont om te investeren in een succesvol re-integratieproces. In deze scriptie is daarom onderzocht hoe het bestaande re-integratieproces kan worden verbeterd met de onderzoeksvraag: Welke aangrijpingspunten kunnen bijdragen aan een succesvolle re-integratie van mannelijke (ex-)gedetineerden uit een penitentiaire inrichting in Nederland? In dit onderzoek wordt, in hoofdstuk 2, succesvol re-integreren gedefinieerd als een combinatie van het uitblijven van recidive en het hebben van een hoge kwaliteit van leven.

Om een zo groot mogelijke bijdrage te leveren aan het verbeteren van het re-integratieproces is gefocust op mannelijke (ex-)gedetineerden uit de PI, aangezien zij het

overgrote deel van de gevangenispopulatie in Nederland omvatten (CBS 2020a; DJI, 2020a). Daarnaast is bewust gekozen voor een mannelijk onderzoekspopulatie, vanwege het geringe aantal beschikbare onderzoeken waarin vrouwelijke (ex-)gedetineerden betrokken zijn (Prison Project, z.d.). Bovendien is voor de PI gekozen, omdat de kans op mediërende factoren op het re-integratieproces afkomstig van psychiatrische klachten lager is. De focus ligt zowel op de periode tijdens als na detentie, wat maakt dat wordt gesproken over '(ex-)gedetineerden'.

De verschillende actoren betrokken bij het re-integratieproces en de belangen die elk van hen heeft binnen dit proces, maakt het een complex probleem (De Koning et al., 2016; Nelissen & Vogelvang, 2011). De PI's, het OM, de reclassering, de gemeenten en de (ex-)gedetineerde interacteren met elkaar en hechten waarde aan verschillende individuele en/of collectieve belangen. Bestaande literatuur richt zich voornamelijk op één aspect of actor (Beek et al., 2020; Bishesar, 2020; Brons et al. 2018; De Monitor, 2019; Robert, 2020; Goede, Nieuwbeerta, Reef & Dirkzwager, 2014; Van der Kaap-Deeder, Audenaert, Van Petegem, Vandevelde, Van Mastrigt, Aeltermann & Vansteenkiste, 2019; Boone, Althoff & Koenraadt, 2015). Echter kan onderzoek vanuit één discipline geen totaalbeeld geven van de situatie en de factoren die van belang zijn rondom re-integratie.

De interdisciplinaire aanpak van dit literatuuronderzoek, gebaseerd op het *interdisciplinary research process* van Repko en Szostak (2017) maakt het mogelijk de relatie tussen meerdere actoren betrokken bij het re-integratieproces te bestuderen (Repko & Szostak, 2017, p. 93). Door het combineren van inzichten van de (ex-)gedetineerde in relatie tot de PI en de reclassering is een completer beeld verkregen van het re-integratieproces en wordt bijgedragen aan de bestaande literatuur over re-integratie. Het overwegende perspectief vanuit de behoefte van de (ex-)gedetineerde is zowel onderzocht door een kwantitatieve, *top-down approach* (vanuit sociale psychologie en onderwijswetenschappen), als door een kwalitatieve *bottom-up approach* (vanuit culturele antropologie), met literatuurstudie, documentaires en een schriftelijk interview. Door de toevoeging van documentaires (Balogh, 2019; De Monitor, 2019) en het schriftelijke interview (Bijlage 1) overstijgt deze scriptie het op literatuurgerichte *interdisciplinary research proces* van Repko en Szostak (2017).

De interdisciplinaire inzichten van deze scriptie zijn gebaseerd op de integratie van de discipline inzichten (Repko & Szostak, 2017) vanuit onderwijswetenschappen, sociale psychologie en culturele antropologie.

Het onderzoek uitgevoerd vanuit onderwijswetenschappelijk perspectief biedt theoretisch inzicht in leerprocessen die plaatsvinden gedurende het re-integratieproces. Hierbij

is onderzocht hoe deze leerprocessen gefaciliteerd kunnen worden. Daaruit blijkt dat het stimuleren van autonome motivatie een belangrijk aangrijpingspunt is.

Sociaalpsychologisch perspectief biedt een kwantitatief inzicht gebaseerd op theorieën van contextuele sociale factoren en de invloed hiervan op het gedrag van het individu. Een ondersteunende rol van de penitentiaire inrichtingswerker (PIW'er) in het re-integratieproces zorgt voor een hogere rechtvaardigheidsperceptie, wat het recidiverisico vermindert.

Cultureel antropologisch perspectief kenmerkt zich onder andere door een kwalitatieve en *bottom-up approach*, waardoor binnen dit onderzoek specifiek gekeken wordt naar de persoonlijke knelpunten van ex-gedetineerden. Het blijkt dat externe factoren, waaronder een sociaal stigma en een gebrek aan ondersteunende begeleiding, een belemmering vormen voor een succesvol re-integratieproces.

Door de bevindingen van de disciplines (hoofdstuk 1) met elkaar te vergelijken en *common ground* te creëren bij conflicterende inzichten (hoofdstuk 2), is een *more comprehensive understanding* geformuleerd (hoofdstuk 3). Uit het onderzoek blijkt dat de rol van de begeleider het belangrijkste aangrijpingspunt is voor een succesvolle re-integratie. Een ondersteunende begeleiding van ex-gedetineerden gedurende het gehele re-integratieproces zorgt ervoor dat een wederzijdse band tussen een (ex-)gedetineerde en een begeleider kan worden opgebouwd op basis van samenwerking, vertrouwen en gelijkwaardigheid. Deze vorm van begeleiding creëert de ruimte voor een (ex-)gedetineerde om actieve verantwoordelijkheid te nemen voor het opbouwen van zijn leven buiten de criminaliteit.

Hoofdstuk 1 - Disciplinaire inzichten

1.1 Behoeften-ondersteuning voor gedetineerden

Een onderwijskundig perspectief op het re-integratieproces

Een celstraf heeft impact op het leven van een gedetineerde en speelt een belangrijke rol in het re-integratieproces in de samenleving. Een celstraf kan negatieve consequenties hebben op diverse levensgebieden van een (ex-)gedetineerde, zoals arbeidsparticipatie, sociaaleconomische positie, welzijn en psychische gezondheid (Beyens, Dirkzwager, & Korf, 2014; Dirkzwager, Nieuwbeerta, & Fiselier, 2009). Voor gedetineerden is er hoop dat zij gedurende detentie worden blootgesteld aan interventie die hun kansen vergroot om succesvol te re-integreren in de samenleving, wat inhoudt dat zij terug keren naar school of werk vinden binnen de eerste zes maanden na vrijlating (McDaniel, 2015). Met het re-integratieproces wordt het proces bedoeld dat gericht is op de terugkeer van ex-gedetineerden in de samenleving. Dit proces begint binnen detentie (De Koning et al., 2016). Onderzoek suggereert dat wanneer (ex-)gedetineerden succesvol re-integreren hun kans op recidive aanzienlijk verminderd (Bullis, Yavanoff, Mueller, & Havel, 2002). Echter blijkt dat veel gedetineerden in Nederland geen begeleiding krijgen gedurende het re-integratieproces (Van Loosdregt, 2019a; Van Loosdregt, 2019b). Het niet succesvol re-integreren en het daaruit voortvloeiend hoge recidive cijfer benodigd een oplossing.

Dit hoofdstuk beoogd een antwoord te formuleren op de onderzoeksvraag: Welke aangrijpingspunten kunnen bijdragen aan een succesvolle re-integratie van mannelijke (ex-)gedetineerden uit een penitentiaire inrichting in Nederland (PI)? Door resocialisatie waarbij begeleiding en onderwijs interventies wordt aangeboden aan de gedetineerden wordt beoogd de terugkeer naar de samenleving te bevorderen en recidive te voorkomen (Cavadino & Dignan., 1997; Van Dijk, Toornvliet, & Sagel-Grande, 1995). Dit onderwijswetenschappelijk perspectief geeft inzicht in leerprocessen die plaatsvinden gedurende het re-integratieproces. Daarbij wordt gekeken hoe deze leerprocessen verbeterd of gefaciliteerd kunnen worden waarbij het stimuleren van motivatie centraal staat.

Motivatie is een algemene *trait* dat gedrag stimuleert en stuurt (Deci & Ryan, 2008). Het gebrek aan motivatie is bij correctioneel onderwijs binnen detentie net zo gebruikelijk als in andere educatieomgevingen zoals in een reguliere klas (McKinney & Contronea, 2011; Peetsma, Hascher, Veen, & Van der Roede, 2005; Schuit, De Vrieze, & Slegers, 2011). Correctionele onderwijsprogramma's zijn gericht op het uitrusten van gedetineerden met academische en beroepsgerichte vaardigheden die zij kunnen inzetten wanneer zij uit detentie

komen, met als doel het recidiverisico te verkleinen (Davis, et al., 2014; Klein, Tolbert, Bugarin, Cataldi, & Tauschek., 2004). Onderzoeken naar de variabelen die motivatie van studenten beïnvloeden, zowel in reguliere klassen (Mckinney & Contronea, 2011; Legault, Green-Demers, & Pelletier, 2006; Somers, Owens, & Piliawsky, 2009) als in klassen van correctioneel onderwijs (Diseth, Eikeland, Manager, & Hetland, 2008; Hall & Killary, 2008; McKinney & Contronea, 2011), tonen aan dat wanneer een student de waarde van een cursus niet begrijpt, de motivatie om goed te presteren verminderd (Mckinney & Contronea, 2011; Legault, et al., 2006).

Motivatie staat in verschillende theorieën centraal, zoals in de *Self Determination Theory* van Deci & Ryan (2000). In deze theorie worden verschillende typen motivatie onderscheiden, waaronder intrinsieke en extrinsieke motivatie. Intrinsieke motivatie houdt in dat iemand vrijwillig deelneemt aan activiteiten omdat deze als interessant of waardevol worden gezien. Extrinsieke motivatie, zoals beloningssystemen, kunnen negatieve impact hebben op de intrinsieke motivatie van een individu (Deci & Ryan, 2000). De *Self Determination Theory* stelt dat autonome, intrinsieke studiemotivatie een positief effect heeft op het leerproces, leerprestatie en op het volhouden van verworven (studie)gedrag (Deci & Ryan, 2000; Vansteenkiste, Soenens, Sierens, & Lens, 2005). Door het universele karakter kunnen dezelfde principes in verschillende contexten motivatie ondersteunen. Om deze reden is de *Self Determination Theory* geschikt om interventiestrategieën uit af te leiden voor gedetineerden in de PI. Daarbij kan binnen dit onderzoek literatuur van motivatieondersteuning in een reguliere klasomgeving in rekening worden genomen. Dit is mogelijk omdat eerdere onderzoeken aantonen dat de interventiestrategieën, afgeleid uit de *Self Determination Theory*, effect hebben zowel binnen de context van een reguliere klasomgeving als binnen een gevangenis (Van der Kaap-Deeder et al., 2019; Reeve et al., 2020).

Een gevangenis wordt bestempeld als een ‘Totale Instelling’ (Goffman, 1968) omdat het elk domein van het leven wordt beïnvloed van een individu dat vastzit. De dagelijkse routines van de gedetineerden worden extern gecontroleerd, zij kunnen niet vrijuit bewegen en verblijven (gedwongen) in een penitentiaire instelling. Het leven in een Totale Instelling beperkt de soevereiniteit en privacy van de gedetineerden. Dit wordt gedaan om de veiligheid en orde te waarborgen voor de gedetineerden zelf, het gevangenispersoneel en voor de samenleving als geheel (Goffman, 1968). Volgens Greve, Enzmann en Hosser (2001) is een PI ongunstig voor persoonlijke ontwikkeling zoals leren omdat prikkels en ervaringen van buitenaf noodzakelijk maar missend zijn.

Self Determination Theory

Ieder gedrag, waaronder delinquent gedrag, kan worden verklaard met behulp van de *Self Determination Theory* (Ryan & Deci, 2000a; Ryan & Hawley, 2016). Deze theorie gaat ervan uit dat mensen drie inherente psychologische basisbehoeften hebben, namelijk: ‘autonomie’, ‘competentie’ en ‘verbondenheid’. Wanneer aan al deze behoeften wordt voldaan, integreert men succesvol in grote sociale structuren. Daarentegen voorspellen (gedeeltelijk) onderdrukte behoeften agressief gedrag (Ryan & Hawley, 2016), laag ‘welzijn’ (Deci & Ryan, 2000), slechte aanpassing aan de omgeving en grote kans op recidive (Van der Laan & Eichelsheim, 2013). Welzijn is een component in de *Self Determination Theory* dat refereert naar een optimale psychologische ervaring en functioneren. Een van de belangrijkste kenmerken van de *Self Determination Theory* is de overtuiging dat individuen van nature de neiging tot welzijn hebben, en daarmee actief de noodzakelijke drang hebben om welzijn te vinden (Deci & Ryan, 2000; Ryan & Deci, 2006). Om re-integratie van (ex-)gedetineerden te vergemakkelijken, is continu welzijn noodzakelijk (Deci & Ryan, 2000). Welzijn kan bereikt worden door de drie inherente basisbehoeften te bevredigen.

De eerste behoefte die Ryan en Deci (2000) definiëren als essentieel voor individuele groei en welzijn is autonomie. Autonomie verwijst naar het gevoel van wil, psychologische vrijheid en zelfbevestiging bij het uitvoeren van een activiteit. Iemands activiteiten worden daarmee onderschreven door, of zijn congruent met ‘het zelf’ (Reis, Sheldon, Gable, Roscoe & Ryan, 2000; Van der Kaap-Deelder et al., 2017). De behoefte van autonomie wordt niet vervuld wanneer een individu zich onder druk of gecontroleerd voelt om een bepaalde vorm van gedrag te vertonen (Van der Kaap-Deelder et al., 2017).

De tweede inherente behoefte, competentie, ervaren individuen wanneer ze effectief vooraf gewenste resultaten behalen. Daarnaast bestaat er de ervaring van incompetentie (Reis et al., 2000). De derde inherente behoefte, verbondenheid, verwijst naar de menselijke behoefte om dichtbij te zijn ofwel zich verbonden te voelen met personen die voor het individu als belangrijk worden beschouwd (Reis et al., 2000). Wanneer de behoefte van verbondenheid niet wordt vervuld, zal dit resulteren in vervreemding (Sheldon & Filak, 2008). De drie basisbehoeften kunnen menselijke vervreemding en boosaardigheid verklaren (*human alienation and malevolence*) maar ook individuele groei en welzijn, rekening houdend met de individuele omgeving (Deci & Ryan, 2000; Ryan & Hawley, 2016). Een gevangenis kan worden beschouwd als een context waar de drie behoeften worden gefrustreerd, wat negatieve effecten heeft op het welzijn en recidiverisico (Falardeu, Morin, & Bellemare, 2015; Van der Kaap-Deelder et al., 2017; Van der Laan & Eichelsheim, 2013).

Evaluatie van basisbehoeften binnen detentie

Om het re-integratie proces van gedetineerden te verbeteren is het belangrijk inzicht te krijgen in hoe gedetineerden hun welzijn aan de hand van de drie inherente psychologische basisbehoeften in detentie beoordelen (Thiel, 2018). Kwalitatief onderzoek onder mannelijke jeugd-gedetineerden in Duitsland toont dat er condities zijn die het gevoel van autonomie beperken. In deze studie gaven gedetineerden aan geen controle te voelen over hun eigen leven. Als belangrijke factor die autonomie frustreert benoemden ze de controle door derde, i.e. de beslissingen van het gevangenispersoneel (Thiel, 2018). Dit inzicht ligt in lijn met de zogenoemde beperkte soevereiniteit door de gevangeniscontext van Goffman (1968). Tevens toont onderzoek onder Belgische mannelijke gedetineerden dat er condities zijn die het gevoel van autonomie beperken. In dit onderzoek wordt benadrukt er dat binnen de autonomie frustrerende context van detentie factoren zijn die het gevoel van autonomie kunnen verhogen (Van der Kaap-Deeder et al., 2017; 2019). Het bieden van gepercipieerde keuzemogelijkheden op het gebied van dagbesteding waaronder vrijetijdsbesteding, werk en onderwijs vallen verhoogt het gevoel van autonomie (Van der Kaap-Deeder et al., 2017;2019).

Uit het onderzoek van Thiel (2018) blijkt dat gevoelens van competentie tot op zekere hoogte wel gevoeld worden door de gedetineerden. Van der Laan en Eichelsheim (2013) tonen aan dat geïntensiveerde interactie met gevangenispersoneel bijdraagt aan het versterken van het gevoel van verbondenheid. Deze interactie wordt positief gerelateerd aan het welzijn van de gedetineerden doordat gedetineerden zich gesteund voelen in hun proces (Van der Laan & Eichelsheim, 2013). Verder is het onderhouden van externe contacten, en daarmee het gevoel van verbondenheid, belangrijk voor het re-integratie proces (De Claire & Nixon, 2017).

Gevoelens van verbondenheid, worden net als competentie, tot op zekere hoogte gevoeld door de gedetineerden. Bijna alle gedetineerden binnen het onderzoek vermeldden in het interview dat ze mensen hebben met wie ze zich verbonden voelen. De gedetineerden maakten daarbij onderscheid tussen relaties binnen en buiten de gevangenis. Zij benoemden dat voornamelijk externe relaties buiten de gevangenis, zoals geliefden, familie en vrienden, een belangrijke bijdrage zijn voor het voelen van verbondenheid. Waarbij een gevoel van lijden bestaat door de scheiding met hun externe relaties (Thiel, 2018). Er werd benadrukt dat relaties met andere gedetineerden belangrijk zijn om het gevangenisleven te doorstaan (Thiel, 2018). Echter blijkt een relatie van hoge kwaliteit moeilijk te bereiken in een gevangenis context (De Claire & Nixon, 2017).

Een van de voornaamste redenen voor detentie is om potentiële delinquenten af te schrikken. Vanuit dit perspectief is het redelijk om gevangnissen te ontwerpen als een plek

waar niet aan de psychologische behoeften van gedetineerden kan worden voldaan (Thiel, 2018). Echter wanneer (ex-)gedetineerden met een laag welzijn worden vrijgelaten in de samenleving is de kans op recidive groot (Ogloff & Davis, 2004). Mogelijk kunnen er binnen de PI voorwaarden worden georganiseerd waarbij delinquent gedrag bestraft wordt maar tevens ruimte is voor positieve persoonsontwikkeling.

Volgens Thiel (2018) moeten detentiecentra erop gericht zijn om gedetineerden in staat te stellen hun behoefte te vervullen om zo de eerste stappen naar een normaal leven te zetten. Thiel (2018) raad hierbij aan om meer te investeren in leren en onderwijs van gedetineerden, wat naast competentieverhoging een positief effect heeft op de huidige beperkte autonomie. Daarnaast benadrukt Van der Kaap-Deeder et al. (2017) dat psychologische behoeftebevrediging voor gedetineerden belangrijk is. Zij tonen in hun onderzoek aan dat het bieden van gepercipieerde keuze gerelateerd is aan een hogere subjectieve kwaliteit van leven. Individuele tevredenheid of frustratie van de basisbehoeften (autonomie, competentie en verbondenheid) kunnen in kaart gebracht worden *door Basic Psychological Need Satisfaction and Need Frustration scale* (BPNSNF; Chen, et al., 2015).

Behoeften-ondersteuning voor gedetineerden binnen de PI

Het toepassen van elementen van de *Self Determination Theory* is een manier om effectieve correctionele educatieve programma's te ontwikkelen (McKinney & Cotronea, 2011). Deze programma's zijn gericht op het voorzien in de drie basisbehoeften (autonomie, competentie en verbondenheid), waardoor het welzijn wordt verhoogd en de kans op recidive wordt verkleind.

Gevoelens van competentie en verbondenheid worden tot op zekere hoogte ervaren. Echter kunnen de gevoelens van competentie en verbondenheid versterkt worden wat een positief effect heeft op welzijn. Betrokkenheid van gedetineerden bij onderwijs en werk gerelateerde programma's kunnen het gevoel van competentie vergroten (Thiel, 2018; Crocker & Park, 2004). Van der Laan en Eichelsheim (2013) tonen aan dat geïntensiveerde interactie met gevangenispersoneel bijdragen aan het versterken van het gevoel van verbondenheid en welzijn doordat gedetineerden zich gesteund voelen in hun proces (Van der Laan & Eichelsheim, 2013). Verder is het onderhouden van externe contacten, en daarmee het gevoel van verbondenheid, belangrijk voor het re-integratieproces (De Claire & Nixon, 2017).

Onderzoek toont aan dat autonomiefrustratie van gedetineerden de grootste beperking is voor hun welzijn (Thiel, 2015; Van der Kaap-Deeder et al., 2017). De mogelijkheid tot het creëren van het gevoel van autonomie is beperkt in een gevangeniscontext. Toch zijn er opties om het gevoel van autonomie van gedetineerden te vergroten (Van der Kaap-Deeder et al.,

2017). Een interventie binnen de PI gericht op autonomie ondersteuning voor gedetineerden kan een bijdrage leveren aan het verhogen van welzijn en het verlagen van de kans op recidive.

Volgens Reeve et al. (2020) kan het gevoel van autonomie met het zogenoemde *Autonomy-Supportive Instructional Program* (ASIP) verhoogd worden. Tot nu toe is het ASIP vooral bij docenten in reguliere klasomgevingen getoetst. Echter laten de strategieën van het ASIP zich lenen om in de gevangeniscontext te gebruiken. Een penitentiaire inrichtingswerker (PIW'er) kan de strategieën toepassen voor zowel groepen gedetineerden als een individuele gedetineerde. Dit biedt de mogelijkheid tot het ontwikkelen van verschillende soorten programma's. PIW'ers begeleiden dagelijks gedetineerden in de woon- en leefsituatie en bij activiteiten. Daarnaast hebben PIW'ers een belangrijke rol in de beveiliging en bewaring van gedetineerden (DJI, z.d.). Wanneer zij de professionele vaardigheid ontwikkelen die autonomie van gedetineerden ondersteunen, ontwikkelen gedetineerden doorgaans een grotere *agency-based resiliency* ofwel veerkracht. Naarmate gedetineerden grotere veerkracht ontwikkelen, zijn zij beter in staat om voor zichzelf autonomietevredenheid en om ondersteunende relaties te genereren die nodig zijn zelf initiatief te nemen om (academische)progressie te maken (Reeve et al., 2020).

Verschillende strategieën uit de ASIP (Reeve et al., 2020) kunnen worden geïmplementeerd binnen de gevangeniscontext zoals: *taking/acknowledging perspective* en *display patience*. Het gaat bij deze strategieën om het aandachtig luisteren naar de initiatieven van de gedetineerden en daarop te reageren. Dit kan door het uitvoeren van formatieve assessments waarbij naar suggesties wordt gevraagd en deze te integreren in het (activiteiten)plan. Regelmatige gesprekken tussen een PIW'er en gedetineerde waarbij gesproken wordt over het persoonlijke re-integratieproces kunnen bijdragen aan het autonomie gevoel. Dit biedt de gedetineerde de mogelijkheid om suggesties aan te dragen die hun persoonlijke proces kunnen verbeteren.

Daarnaast kan de strategie *rely on invitational language* worden toegepast. Hierbij is van belang om taalgebruik aan te passen waarbij je de student, ofwel de gedetineerde, uitnodigt om iets (nieuws) te proberen en hen daarbij niet op te leggen om iets te doen. Hierdoor krijgt de gedetineerde de kans om zelfinitiatie te nemen in (leer)activiteiten.

Ook kan de strategie *involve and satisfy the need for autonomy during (learning) activities* worden toegepast. Hierbij gaat het om gedetineerden zeggenschap te bieden over wat ze doen. Dit kan door hen te vragen wat zij willen doen en wat hen interesseert. Als PIW'er is het van belang om de input serieus te nemen en bereid zijn om activiteitenplannen te herstructureren. Het onderzoek van Van der Kaap-Deelder et al. (2017) toont aan dat

gepercipieerde keuzemogelijkheden voor gedetineerden sterk gerelateerd zijn aan een hoger niveau van autonomie tevredenheid, als kwaliteit van leven of welzijn (Reeve, Nix & Hamm, 2003; Van der Kaap-Deelder et al., 2017). Ook benadrukken eerdere onderzoeken het belang van gepercipieerde keuzemogelijkheden (Ashkar & Kenny, 2008; Ryan & Deci, 2000; Quine, Wells, De Vaus & Kendig, 2007).

Hoewel het gevangenisleven over het algemeen wordt gekenmerkt door weinig keuze en autonomie, bestaat er aanzienlijke variatie in het aantal en soort keuzes dat aan verschillende gedetineerden wordt aangeboden. Autonomie van gedetineerden vergroten in een restrictieve omgeving kan door het geven van educatieve en werk gerelateerde activiteiten (Van der Kaap-Deelder et al., 2017). Deze activiteiten vertonen enige overlap met de tweede basisbehoeften namelijk competentie. Deze activiteiten bieden de gedetineerden de mogelijkheid eigen doelen op te stellen en deze te bereiken.

Gepercipieerde keuzemogelijkheden blijken het meest cruciaal te zijn op het gebied van dagbesteding waaronder vrijetijdsbesteding, werk en onderwijs vallen (Van der Kaap et al., 2017;2019). Dit houdt verband met een groter gevoel van autonomie tevredenheid en welzijn, in vergelijking met keuzemogelijkheid in andere domeinen. Mogelijk zijn deze voordelen voornamelijk gevonden op het gebied van dagbesteding aangezien gedetineerden een substantieel deel van hun tijd wijden aan dagbesteding. Gepercipieerde keuzemogelijkheden op het gebied van dagelijkse activiteiten kan om deze reden een diepere rol spelen in het algehele welzijn van een gedetineerde (Van der Kaap-Deelder et al., 2017). Gepercipieerde keuzemogelijkheden op het gebied van sociale netwerken houden voornamelijk verband met welzijn en niet enkel met autonomie (Van der Kaap-Deelder et al., 2017). Daarnaast is gepercipieerde keuzemogelijkheden over de duur of frequentie van bezoeken gunstig voor het gevoel van verbondenheid (Van der Kaap-Deelder et al., 2017). Meer keuzemogelijkheden omtrent de duur en frequentie van contact met anderen (medegedetineerden, PIW'er en externe contacten) draagt bij aan een verhoogd gevoel van verbondenheid, autonomie en welzijn.

Bevrediging van de autonomie behoefte in een gevangeniscontext blijkt bijvoorbeeld wanneer gedetineerden zich vrijwillig aan de gevangenisregels houden of wanneer ze zich vrij voelen om hun irritatie te uiten ten opzichte van het gevangenis personeel. Autonomie frustratie wordt daarentegen gekenmerkt door gevoelens van druk en innerlijk conflict bijvoorbeeld wanneer gevangenen zich gedwongen voelen om deel te nemen aan activiteiten waaraan zij zelf geen waarde hechten (Van der Kaap-Deelder et al., 2017).

Discussie

Het doel van dit onderzoek was vanuit bestaande literatuur aangrijpingspunten te formuleren die het huidige re-integratieproces van gedetineerden in Nederland kunnen verbeteren. Er zijn aangrijpingspunten gevonden aan de hand van de *Self Determination Theory*. Deze theorie gaat ervan uit dat mensen drie inherente psychologische basisbehoeften hebben, namelijk: 'autonomie', 'competentie' en 'verbondenheid'. Gedeeltelijke onderdrukte behoeften voorspellen agressief gedrag (Ryan & Hawley, 2016), laag 'welzijn' (Deci & Ryan, 2000), slechte aanpassing aan de omgeving en grote kans op recidive (Van der Laan & Eichelsheim, 2013). Om re-integratie van (ex-)gedetineerden te vergemakkelijken is continu welzijn noodzakelijk (Deci & Ryan, 2000). Welzijn kan bereikt worden door de drie inherente basisbehoeften te bevredigen. Het is om deze reden van belang om voor zowel gedetineerden binnen de PI als ex-gedetineerden buiten de PI aandacht te hebben voor de basisbehoeften.

Onderzoek toont aan dat autonomiefrustratie van gedetineerden de grootste beperking is voor het welzijn (Thiel, 2015; Van der Kaap-Deeder et al., 2017). Het is van belang om binnen de PI autonomie ondersteuning te bieden aan gedetineerden, wat kan bijdragen aan het verhogen van welzijn en het verlagen van de kans op recidive (Reeve, Cheon & Yu., 2020).

PIW'ers kunnen autonomie-ondersteuning bieden aan gedetineerden door hen meer zeggenschap te geven over wat zij doen. Dit kan door hen te vragen wat zij willen doen en wat hen interesseert en door het bieden van gepercipieerde keuzemogelijkheden. Gepercipieerde keuzemogelijkheden op het gebied van dagbesteding blijken het grootste verband te houden met autonomie (Van der Kaap et al., 2017;2019). Onder dagbesteding vallen vrijetijdsbesteding, werk en onderwijs. Daarnaast is de omgang tussen PIW'er en gedetineerde erg belangrijk waarbij de PIW'er dwingend taalgebruik moet vermijden. Het gaat bij deze autonomie ondersteuningsstrategieën om het aandachtig luisteren naar de initiatieven van de gedetineerden en daarop te reageren. Hoewel de PIW'er behoefteondersteuning kan bieden aan gedetineerden is het relevant om te onderzoeken of een externe begeleider, zoals een ex-gedetineerde die reeds gere-integreerd is in de samenleving, deze behoeften (beter) kan ondersteunen.

Dit onderzoek zet de behoefte van autonomie centraal in de gevangeniscontext. Echter draagt Dweck (2017) meer behoeften aan, zoals *self-esteem*, *self-coherence*, *acceptance* en *predictability* die invloed hebben het welzijn van een individu. Wanneer deze behoeften zijn gefrustreerd heeft dit invloed op motivatie en persoonlijkheid. Het is relevant om in toekomstig onderzoek deze behoeften te onderzoeken onder gedetineerden en interventies te ontwikkelen om bij hen behoeften tevredenheid te creëren.

Een sterk punt van dit literatuuronderzoek is dat er gebruik gemaakt is van zowel kwalitatieve als kwantitatieve literatuur. Daarentegen zijn er verschillende beperkingen binnen dit onderzoek. Het doel van dit onderzoek is aangrijpingspunten te formuleren die het re-integratieproces voor gedetineerden in Nederland verbeteren. Echter is in dit onderzoek literatuur gebruikt dat gebaseerd is op detentiecentra in Duitsland en België. Daarnaast worden de bevindingen uit de kwalitatieve studie van Thiel (2018) beschreven. Deze bevindingen zijn gebaseerd op een relatief kleine steekproef uit een specifieke gevangenis. Het is daarom van belang dat de uitkomsten van dit huidige onderzoek met enige voorzichtigheid worden overwogen. Toekomstig onderzoek kan zich richten op de mate waarin de drie universele behoeften (autonomie, competentie en verbondenheid) in de Nederlandse PI worden gefrustreerd. Bukstel en Kilmann (1980) tonen aan dat een gevangenisstraf niet voor iedereen negatieve psychologische effecten heeft. Zij suggereren dat passieve en afhankelijke individuen gunstig kunnen reageren op opsluiting, aangezien het institutionele leven zeer gestructureerd is. Een gevangenisstraf zal echter voor de meeste mensen problematisch zijn aangezien een gevangenis beschouwd kan worden als een context waar de drie basisbehoeften worden gefrustreerd (Falardeu, Morin, & Bellemare, 2015; Van der Kaap-Deeder et al., 2017; Van der Laan & Eichelsheim, 2013).

1.2 Recidivisme verlagen door de procedurele rechtvaardigheidservaring te verhogen

Een sociaalpsychologisch perspectief op het re-integratieproces

“Als je een mens als een beest behandelt, wordt hij een beest. Als je een mens als een crimineel behandelt, wordt hij een crimineel. Als je een mens als een mens behandelt, wordt hij een mens.” (Kaptejns, 2010). Dit gedachtegoed van een indianen-opperhoofd is het adagium van een van de meest vrije gevangenen ter wereld, Bastøy in Noorwegen (Kaptejns, 2010). Het wijst op het belang van interpersoonlijke processen. De manier waarop iemand wordt behandeld heeft invloed op iemands gedrag (Stangor, 2016). Delinquent gedrag en daarmee recidive van ex-gedetineerden wordt voorspeld door zowel persoonlijke als externe factoren (Beijersbergen, Dirkzwager, Molleman, van der Laan & Nieuwbeerta, 2015b; Murray & Farrington 2010; Peach & Gaultney, 2013). De invloed van externe factoren op recidiverisico begint al tijdens detentie. Karakteristieken van de PIW’ers zijn van belang voor de rechtvaardigheidsbeleving van het proces in detentie door de gedetineerden (Beijersbergen et al., 2015b). Het belang van de omgeving van de gedetineerden wordt benadrukt door onderzoek dat laat zien dat zelfs niet-psychologische factoren, zoals architectonische inrichting van de PI, invloed hebben op de relatie tussen PIW’ers en gedetineerden (Beijersbergen, Dirkzwager, van der Laan & Nieuwbeerta, 2016a). Het is dan ook van belang om te kijken naar de invloed van de tijd in detentie op het succesvol terugkeren in de samenleving na afloop van detentie (Boone et al., 2015).

In literatuuronderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) naar het leefklimaat in justitiële inrichtingen komt contact tussen personeel en gedetineerden naar voren als “het hart van het leefklimaat in een gesloten inrichting” (Boone et al., 2015; Crewe, 2011). In dit contact is het belangrijk dat gedetineerden het proces van besluitvorming door PIW’ers als rechtvaardig ervaren. Dit wordt ook wel aangeduid als procedurele rechtvaardigheid (Beijersbergen et al., 2015b, Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988). Een leefklimaat binnen detentie, wat als procedureel rechtvaardig wordt ervaren, wordt in verband gebracht met een veiliger leefklimaat binnen de PI, een beter welzijn van de gedetineerden en een lager recidiverisico (Beijersbergen et al., 2015b).

In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe procedurele rechtvaardigheid als aangrijpingspunt kan bijdragen aan een succesvolle re-integratie door middel van de vraag: “In hoeverre beïnvloedt procedurele rechtvaardigheid in Nederlandse penitentiaire inrichtingen een succesvolle re-integratie van mannelijke gedetineerden en welke factoren zijn hierbij van belang?” Om deze vraag te beantwoorden worden allereerst de procedurele

rechtvaardigheidstheorie en de relatie tot recidivisme behandeld, met een nadruk op de mediators legitimiteit en woede. Verder wordt beschreven hoe de relatie tussen gedetineerden en PIW'ers procedurele rechtvaardigheidsperceptie beïnvloedt.

Concluderend kan worden gesteld dat een ondersteunende rol van de PIW'er de procedurele rechtvaardigheidsperceptie van de gedetineerde beïnvloedt. Een hoge procedurele rechtvaardigheid zorgt, waarschijnlijk via de mediators legitimiteit en woede, voor het naleven van de regels. Het naleven van de regels staat gelijk aan het uitblijven van recidive en betekent dus een succesvolle re-integratie van mannelijke gedetineerden uit een PI in Nederland. Deze theorie is echter gebaseerd op correlatieve verbanden en een causale relatie zal uit verder onderzoek moeten blijken.

Procedurele rechtvaardigheidstheorie en recidive

Theoretisch kader

Ervaringen of relaties kunnen op twee manieren worden geëvalueerd: op basis van de uitkomst en op basis van de vorm van de sociale interactie. Binnen de sociale psychologie wordt dan ook onderscheid gemaakt in rechtvaardigheidsbeleving gebaseerd op de uitkomst of op het proces (Lind & Tyler, 1988, pp. 1-6). Zo kan het beoogde resultaat worden behaald (de uitkomst), bijvoorbeeld bepaalde privileges binnen de PI, maar het individu (in dit geval de gedetineerde) zich toch onrechtvaardig behandeld voelen. Dit onrechtvaardige gevoel stamt af van het proces van de besluitvorming door de PIW'er wanneer in dit proces bijvoorbeeld niet is geluisterd naar de gedetineerde. De gedetineerde kan in dit geval negatief op de sociale ervaring reageren, ondanks dat de uitkomst rechtvaardig is (Lind & Tyler, 1988, pp. 1-6), namelijk de privileges die zijn toegekend. De verklaring voor het hierboven beschreven fenomeen ligt bij de beoordeling van rechtvaardigheid op basis van normen met betrekking tot een gepaste procedure in tegenstelling tot een gepaste uitkomst. Deze zogenaamde procedurele rechtvaardigheid is van belang bij attitudes en gedrag (Lind & Tyler, 1988, pp. 1-6). Bij procedurele rechtvaardigheid gaat het om het geloof dat individuen met een hogere status en meer macht individuen met een lagere status rechtvaardig zullen behandelen (Stangor, 2016, p. 279). De procedurele rechtvaardigheidstheorie stelt dat mensen die op een procedureel rechtvaardige manier worden behandeld zich eerder aan de regels en wetten opgelegd door een autoriteit zullen houden (Beijersbergen, Dirkzwager & Nieuwbeerta, 2016b; Beijersbergen et al., 2015b). Dit betekent dat in het geval van gedetineerden een verhoogde procedurele rechtvaardigheid het naleven van regels en wetten zou vergroten en hiermee recidive verlagen. Naast het gehoorzamen van de regels stellen Beijersbergen, Dirkzwager, Eichelsheim, van der

Laan en Nieuwbeerta (2014) een uitbreiding van de theorie voor. In hun onderzoek bij Nederlandse mannelijke gedetineerden vinden zij namelijk ook een beter psychologisch welzijn wanneer de gedetineerden procedureel rechtvaardig worden behandeld. In dit hoofdstuk wordt echter de oorspronkelijke theorie toegepast waar procedurele rechtvaardigheid enkel zorgt voor naleving van de wetten van autoriteiten, aangezien deze ook veelal wordt gehanteerd in de literatuur. Hier wordt name gekeken naar recidivisme als maat voor een goede re-integratie. Dit zal dan ook in dit hoofdstuk als zodanig worden aangehouden.

De ervaring van procedurele rechtvaardigheid wordt door verschillende facetten bepaald, namelijk handhaving van regels door autoriteiten op een consistente en niet bevooroordeelde manier, een respectvolle en waardige behandeling en het uithoren van individuen alvorens te oordelen (Beijersbergen et al., 2016b; Boone et al., 2015; Tyler 1988). Procedurele rechtvaardigheid speelt niet enkel een rol tijdens detentie, maar ook in het beoordelen van autoriteiten in het algemeen. Procedureel rechtvaardige behandeling tijdens het gerechtelijke proces of bij eerdere ervaringen met autoriteiten is ook belangrijk in het vormen van gedrag jegens deze autoriteiten (Blader & Tyler, 2003; Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988).

Perceptie van procedurele rechtvaardigheid houdt verband met recidive in Nederland

Uit onderzoek blijkt dat procedurele rechtvaardigheidsbeleving van gedetineerden invloed heeft op naleving van de regels zowel tijdens als na afloop van detentie (Beijersbergen et al., 2015b). Beijersbergen et al. (2016b) toont deze relatie tussen procedurele rechtvaardigheidsperceptie en recidive aan. In hun onderzoek gebruikte Beijersbergen et al. (2016b) data van het Nederlandse *Prison Project*, een longitudinale studie naar het effect van gevangenschap bij mannelijke, volwassen gedetineerden. In de studie werd een significant, maar klein effect (Nagelkerke $R^2 = .284$) gevonden van procedurele rechtvaardigheid op recidive. Dit kleine effect kan worden verklaard door de gemiddeld neutrale gevoelens met betrekking tot procedureel rechtvaardige behandeling. Ook kunnen er andere factoren invloed hebben gehad op recidiveren in de tijd tussen de meting van recidivisme en procedureel (on)rechtvaardige behandeling.

Ten opzichte van een neutrale ervaring met betrekking tot procedurele rechtvaardigheid is een reductie van de kans op recidiveren van 5,3% te zien wanneer procedurele rechtvaardigheid wordt ervaren (Beijersbergen et al., 2016b). Door procedurele rechtvaardigheidsbeleving te verbeteren in de PI van neutraal (momenteel het gemiddelde) naar goed kan dus wel degelijk recidive aangepakt worden. Ook andere studies laten het verband

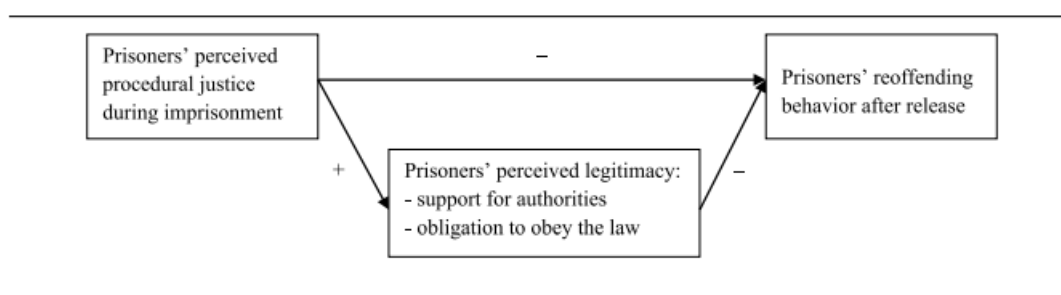
tussen procedurele rechtvaardigheid en het naleven van de regels zien (Beijersbergen, Dirkzwager, Eichelsheim, van der Laan & Nieuwbeerta 2015a; Reisig & Mesko 2009).

Factoren van belang bij een procedurele rechtvaardigheidsbeleving

Hierboven is beschreven dat een procedurele rechtvaardigheidsbeleving invloed heeft op het gedrag van mensen. In de literatuur worden verschillende factoren benoemd die invloed hebben op het verband tussen procedurele rechtvaardigheid en het naleven van regels. Zo spelen de mediators legitimiteit en woede een rol. Met name de relatie tussen de PIW'er en gedetineerde is een belangrijke factor die procedurele rechtvaardigheidsbeleving en het naleven van regels op verschillende manieren kan beïnvloeden.

Legitimiteit als mediator

Tyler (2003) haalt in de procedurele rechtvaardigheidstheorie de ervaren legitimiteit aan als mediator tussen procedurele rechtvaardigheidservaring en het vertonen van wangedrag (figuur 1). Tyler stelt dat de ervaren legitimiteit van het regime door gedetineerden maakt dat de autoriteiten worden gehoorzaamd en de wetten worden gevolgd (Jackson, Tyler, Bradford, Taylor & Shiner, 2010; Tyler 2003, 2006). Bij legitiem gezag gaat het om autoriteit verkregen doordat de individuen onder dit gezag de autoriteit accepteren en als rechtmatig zien. Wanneer er sprake is van een ervaren legitimiteit in het gezag kan dit zorgen voor veranderingen in attitudes en gedrag (Stangor, 2016). Volgens Tyler's theorie beïnvloedt de ervaring van procedurele rechtvaardigheid de mate waarin de autoriteit als legitiem wordt gezien en op die manier medieert legitimiteit het naleven van de wetten. Echter zijn er verschillende studies die dit mediërende effect van legitimiteit niet kunnen aantonen (Beijersbergen et al. 2016b; Reisig & Mesko, 2009). Beijersbergen et al. (2016b) controleren in hun studie voor kenmerken van de gedetineerden wat in eerdere studies niet is gedaan. Kenmerken van de gedetineerden zouden dus onderliggend kunnen zijn aan het mediërende effect van legitimiteit.



Figuur 1 – Schematische weergave van de mediërende rol van ervaren legitimiteit tussen ervaren procedurele rechtvaardigheid en recidive (Beijersbergen et al, 2016b)

Negatieve emoties: woede als mediator

Beijersbergen et al. (2015a) wijzen op een mediërende rol voor negatieve emoties, specifiek woede. Wanneer woede wordt meegenomen in de analyse loopt het effect dat procedurele rechtvaardigheid heeft op het naleven van de regels volledig via de variabele woede en is het directe effect van procedurele rechtvaardigheid op naleven van wetten niet meer significant. Beijersbergen et al. (2015a) stellen dan ook een nieuw theoretisch model voor waarin de identiteit als groepslid wordt beschadigd bij een onrechtvaardige behandeling door autoriteiten (aansluitend op het hieronder beschreven *group-value model*) en deze bedreiging van groepslidmaatschap zorgt voor woede wat op zijn beurt wangedrag veroorzaakt. Een kritiekpunt op dit gevonden mediërende effect is dat zowel woede als procedurele rechtvaardigheid op hetzelfde moment zijn gemeten. Dit betekent dat niet met zekerheid kan worden gesteld dat procedurele rechtvaardigheidsbeleving vooraf is gegaan aan de woede van de gedetineerde, een voorwaarde om woede als mediator te beschouwen. Het is dan ook belangrijk om verder onderzoek te doen naar de mediërende rol van emoties op recidive bij gedetineerden in Nederland en te onderzoeken of het een volledige of partiële mediatie betreft. Deze informatie kan veel inzicht bieden in de aanpak voor het terugdringen van recidive.

Paradoxe relatie tussen PIW'ers en gedetineerden beïnvloedt procedurele rechtvaardigheidsperceptie

Binnen de PI komen de gedetineerden voornamelijk in aanraking met de PIW'ers (Beijersbergen et al, 2015b). De PIW'ers zijn aanwezig op de afdeling en zorgen voor de dagelijkse zorg, begeleiding en bewaring van gedetineerden. Zij vervullen verschillende rollen: handhaver door middel van cel inspecties en toezicht houden; facilitator voor deelname aan recreatie, bezoek en luchten; een mentor in persoonlijke gesprekken (DJI, z.d.). In hun taken implementeren PIW'ers de institutionele macht van het gevangeniswezen met daarbinnen bevoegdheden om binnen bepaalde grenzen naar eigen inzicht gezag toe te passen. Dit komt met name naar voren in de dagelijkse beslissingen over privileges voor de gedetineerden en autoriteitsuitoefening (Crewe, 2011). Door het vele contact tussen de PIW'ers en de gedetineerde maakt dat met name de kwaliteit van de relatie tussen gedetineerde en PIW'er voorwaarde scheppend is voor de procedurele rechtvaardigheidservaring van de gedetineerde (Boone et al., 2015).

De manier waarop de PIW'er de gedetineerde bejegend, in alle bovengenoemde taken, geeft volgens het *group-value model* van procedurele rechtvaardigheid van Tyler en Lind

(1988) informatie weg over de status van het individu binnen de sociale groep. De sociale groep zou hier kunnen worden gezien als de samenleving, aangezien de PIW'er zich in de samenleving bevindt en de gedetineerde opgesloten zit. De PIW'er vormt daarbij een van de weinige contacten met de buitenwereld (Beijersbergen, 2015b). Door iemand procedureel onrechtvaardig te bejegenen kan dit worden ervaren als exclusie van de sociale groep. Een onrechtvaardige en niet respectvolle bejegening van gedetineerden kan resulteren in weerstand en wangedrag (Beijersbergen et al., 2016b). Een procedureel rechtvaardige behandeling erkent iemand als lid van de groep (Beijersbergen et al., 2016b). Inclusie in de groep kan leiden tot normatief conformisme met de groep. Bij normatief conformisme wordt bepaald gedrag vertoont om aan de normen van de sociale groep te voldoen en niet buiten de groep te vallen (Stangor, 2016, p. 90).

Om een goede relatie tussen de gedetineerde en de PIW'er op te bouwen zijn respect, menselijkheid, vertrouwen en ondersteuning van belang. Met name een ondersteunende houding ten opzichte van een louter handhavende houding bevordert naleving van de regels en zorgt voor een veiliger gevoel (Boone et al., 2015). Het inzetten op goede relaties met de gedetineerden om regime en veiligheid te behouden wordt aangeduid als *soft power* (Boone et al., 2015; Crewe, 2011). *Soft power* heeft de voorkeur ten opzichte van *hard power*, waarbij door middel van directe bevelen en dwang wordt gehandhaafd (Crewe, 2011).

Een goede relatie tussen gedetineerde en PIW'er wordt van belang geacht voor het bereiken van een goede re-integratie, naast het belang voor het behouden van het regime middels *soft power* (Crewe, 2011). Hier is sprake van een enigszins paradoxale rol voor de PIW'er. De gedetineerde krijgt pseudo-autonomie van de PIW'er om keuzes te maken over zijn leven en wordt aangemoedigd dit te doen door de PIW'er. Deze autonomie valt echter volledig weg wanneer de gedetineerde zich misdraagt en de PIW'er in zijn autoritaire en handhavende rol bevelen en straffen geeft zonder inspraak van de gedetineerde (Crewe, 2011).

Als gevolg van de ondersteunende én handhavende rol die de PIW'er heeft, kan er een onnatuurlijke relatie ontstaan. De PIW'er moet als eerste veiligheid bewaken en het regime handhaven. Daarnaast is de gedetineerde veelal afhankelijk van de PIW'er voor bepaalde privileges en dagbesteding als gevolg van de gesloten setting. Dit werkt verstoring op de interpersoonlijke relatie en maakt dat de gedetineerde de betrokkenheid van de PIW'er als onoprecht kan ervaren (Crewe, 2011). De PIW'er heeft twee gezichten. Crewe (2011) stelt dat goede relaties nodig zijn voor de legitimiteitservaring van beslissingen, maar deze relatie kan onvoldoende worden gevormd wanneer de rol van de PIW'er als dualistische wordt ervaren. Zoals eerder aangegeven ziet Tyler (1988) legitimiteit als belangrijke mediator voor het naleven

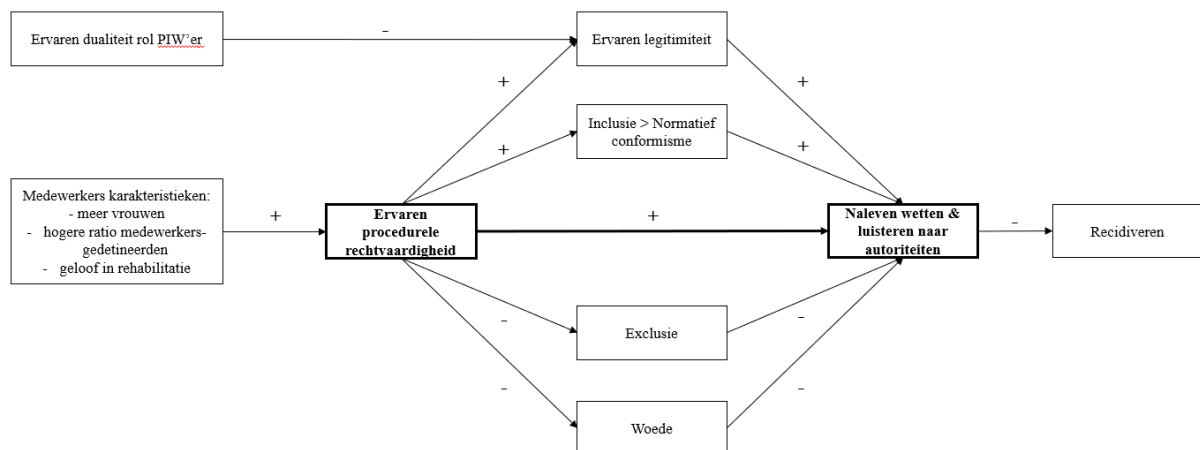
van de regels. Een lage ervaring van legitimiteit door de paradoxale rol van de begeleider kan dus leiden tot wangedrag.

Naast het creëren van de ervaring van een dualistische rol van de PIW'er wordt middels *soft power* ook een groot beroep gedaan op eigen verantwoordelijkheid. Het maken van keuzes en autonomie speelt een belangrijke rol in het leefklimaat en kan naleven van de regels bevorderen (Boone et al., 2015; zie hoofdstuk 1.1 voor de rol van autonomie). Echter kan *soft power* ook ontmoedigend werken op een goede re-integratie doordat de grote mate van eigen verantwoordelijkheid (o.a. met betrekking tot re-integratieproces) als straffend kan worden ervaren (Boone et al., 2015). Dit kan worden veroorzaakt doordat de betrokkenheid van PIW'er als onoprecht wordt ervaren bij de ervaring van de paradoxale rol. De twee gezichten van de PIW'er maken dat de gedetineerde interactie met de PIW'er als een soort *mind games* ervaren (Crewe, 2011). Als gevolg van de straffende ervaring van eigen verantwoordelijkheid kan een gedetineerde werken aan re-integratie staken (Boone et al., 2015). Hier komt dus opnieuw het belang van de ondersteuning naar voren om het beroep op eigen verantwoordelijkheid niet als straffend te ervaren.

Karakteristieken van PIW'er vergroten de procedurele rechtvaardigheidservaring

De paradoxale rol van de PIW'er is verbonden aan het gevangeniswezen en de gesloten omstandigheid maakt de gedetineerde afhankelijk van de PIW'er. Ondanks deze vaststaande verhoudingen en de daarmee samenhangende, hierboven beschreven effecten biedt onderzoek van Beijerbergen en collega's een andere focus om de ervaren procedurele rechtvaardigheid tijdens detentie te kunnen verhogen. Beijerbergen et al. (2015b) laat namelijk zien dat karakteristieken van de medewerkers invloed hebben op perceptie van procedurele rechtvaardigheid bij gedetineerden. Aanwezigheid van PIW'ers met een positieve attitude met betrekking tot rehabilitatie, een hoger aantal PIW'ers ten opzichte van het aantal gedetineerden en vrouwelijke medewerkers zorgen voor een hogere ervaren procedurele rechtvaardigheid bij gedetineerden (Beijersbergen et al., 2015b). Alle drie karakteristieken die de relatie tussen de gedetineerde en de PIW'er positief beïnvloeden (Beijersbergen et al., 2015b) en tot op zekere hoogte te associëren zijn met ondersteuning.

Door binnen de opleiding van PIW'er en de indeling van de afdelingen binnen de PI in te zetten op een positieve attitude tegenover rehabilitatie, een hogere PIW'er-gedetineerden ratio en meer vrouwen kan de ervaring van procedurele rechtvaardigheid worden verhoogd. Dit ondanks de paradoxale rol van de PIW'er die een negatieve invloed op ervaren legitimiteit kan hebben.



Figuur 2 - Schematische weergave van de hierboven besproken factoren van invloed op procedurele rechtvaardigheidservaring en de relatie tot het naleven van regels (dit gedrukt weergegeven). Dit schema illustreert de vele externe factoren die van invloed kunnen zijn.

Geschiktheid procedurele rechtvaardigheid als aangrijpingspunt in de justitiële setting

Enkele eigenschappen van procedurele rechtvaardigheid zijn van belang om het als effectief aangrijpingspunt te gebruiken bij recidive verlaging van ex-gedetineerden. Allereerst gaat het om subjectieve procedurele rechtvaardigheid, oftewel de ervaring van het individu dat hij/zij rechtvaardig wordt behandeld (Lind & Tyler, 1988, pp. 1-6). De perceptie van procedurele rechtvaardigheid is iets universeels, een culturele waarde, die niet door individuele karakteristieken wordt bepaald (Tyler, 1988). Het universele karakter van de procedurele rechtvaardigheidsbeleving maakt het tot een geschikt aangrijpingspunt voor structurele verandering in de naleving van de regels, ondanks het feit dat het een ervaring betreft.

Ten tweede reageren mensen gedragsmatig gelijk of sterker op de procedurele rechtvaardigheid van het proces van de beslissingen dan op de beslissing zelf (de uitkomst; Lind & Tyler, 1988; Blader & Tyler, 2003). Ook de wijze waarop het systeem of de instantie die beslissing neemt wordt beoordeeld is meer op de rechtvaardigheid van het proces gebaseerd dan de uitkomst (Brochner & Wiesenfield, 1996; Lind & Tyler, 1988). Met betrekking tot de (on)afhankelijkheid van de rechtvaardigheidsbeleving van de procedure en van de uitkomst bestaat er inconsistentie in de literatuur. Lind & Tyler (1988) gaan er vanuit dat rechtvaardigheidsbeleving van de procedure onafhankelijk is van de uitkomst van de procedure. Brockner & Wiesenfield (1996) beschrijven daarentegen in hun review een interactie-effect tussen de uitkomst en de procedure op de reactie van participanten op beslissingen. In beide

gevallen is procedurele rechtvaardigheid een effectief aangrijpingspunt binnen de justitiële setting. Bij een onafhankelijkheid van proces en uitkomst kan een procedureel rechtvaardige bejegening al effect hebben ondanks de (on)rechtvaardige beleving van beperkende maatregelen (uitkomst). Wanneer er sprake is van een interactie-effect is te zien dat bij een onrechtvaardige uitkomst of intrinsieke aversie tegen de situatie (bijvoorbeeld de gevangenschap) rechtvaardigheid van het proces een direct effect uitoefent op het gedrag van het individu. Wanneer de procedurele rechtvaardigheid naast de uitkomst ook laag is, zorgt dit voor een negatieve reactie van het individu (Brockner & Wiesenfield, 1996). Zelfs bij een negatieve uitkomst, zoals gevangenschap en de daarbij komende beperkingen, biedt procedurele rechtvaardigheid dus een aangrijpingspunt voor gedragsverandering.

Conclusie

De ervaring van procedurele rechtvaardigheid door gedetineerden in een PI wordt in verband gebracht met het naleven van regels na detentie. Deze relatie wordt mogelijk gemedieerd door legitimiteit en de negatieve emotie woede. De procedurele rechtvaardigheidsperceptie kan worden beïnvloed door de PIW'ers. Het hanteren van *soft power* kan ervoor zorgen dat er een verlaagde legitimiteit wordt ervaren en/of het bijbehorende beroep op eigen verantwoordelijkheid als straffend kan worden ervaren. Om de ervaring van procedurele rechtvaardigheid te verhogen kan worden ingezet op ondersteunende karakteristieken van de PIW'ers. Door op procedurele rechtvaardigheidservaring aan te grijpen kan recidivisme worden verkleind.

Analyse en evaluatie van de disciplinaire inzichten

In deze literatuurstudie wordt vaak het werk van Beijersbergen en collega's aangehaald om de effecten en factoren van procedurele rechtvaardigheid in detentie in Nederland te schetsen. Door een gebrek aan onderzoek op het gebied van procedurele rechtvaardigheid tijdens detentie in Nederlandse PI's, kan het gebruik van enkel de studies van Beijersbergen en collega's in dit hoofdstuk een eenzijdig beeld veroorzaken. Eenzijdigheid is getracht gedeeltelijk te overkomen door gebruik te maken van andere (buitenlandse) studies. Om een meer valide beeld te krijgen van de rol van procedurele rechtvaardigheid in de Nederlandse detentie setting is meer onderzoek nodig.

Daarnaast gebruiken de meeste literatuurstudies uit Nederland data uit het *prison project*, eventueel in combinatie met andere data. Dit methodologische aspect kan een vertekend beeld geven van de effecten gevonden in deze literatuurstudie doordat veelal dezelfde

dataset is geanalyseerd. Echter bestaat de dataset uit een grote steekproef (1.900 gedetineerden) wat de generaliseerbaarheid van de uitkomsten ten goede komt. Daarnaast is het een longitudinaal onderzoek waarbij dezelfde gedetineerden gedurende langere tijd worden gevolgd. Deze opzet maakt dat verandering in het gemeten construct niet afkomstig zijn van verschillen tussen individuen en zorgt voor meer statische validiteit. De opzet van de studie biedt wel kans op een single-source bias doordat er bij de follow-up na 3 maanden enkel gebruikt gemaakt van *self-reported data*.

Naast de limitaties van huidig literatuuronderzoek bestaat er ook discussie over onderzoek met betrekking tot procedurele rechtvaardigheidstheorie in het algemeen. Drie knelpunten komen hier met name in naar voren.

Allereerst is procedurele rechtvaardigheidsperceptie een lastig te meten construct (Beijersbergen et al., 2014; Nagin & Telep, 2017). Een ervaring kan niet direct worden gemanipuleerd. Door het gedrag van de medewerkers aan te passen kan indirect op de perceptie worden ingegrepen. Deze indirecte manier van manipulatie stuit op het probleem dat er maar een zwakke relatie bestaat tussen de daadwerkelijk procedureel rechtvaardige behandeling en de perceptie van de behandeling (Nagin & Telep, 2017). Daarbij komt dat er geen standaard is om procedurele rechtvaardigheid te meten. In het onderzoeksveld wordt procedurele rechtvaardigheid zowel als een multidimensionaal en een eendimensionaal construct gehanteerd (Beijersbergen et al., 2014). Beijersbergen et al. (2014, 2015a, 2015b, 2016a, 2016b) hanteren procedurele rechtvaardigheid als één construct.

Ten tweede maakt de complexiteit van het meten van procedurele rechtvaardigheidservaring dat bewijs voor een causale relatie tussen procedurele rechtvaardigheidsbeleving en het naleven van wetten ontbreekt (Nagin & Telep, 2017; Beijersbergen et al., 2015b). Twijfel over de aanwezigheid van een causaal verband kan ontstaan door het ontbreken van directe manipulatie door beleidsvoering, de zwakke relatie tussen de daadwerkelijke behandeling en de perceptie van de behandeling en andere factoren die een rol kunnen spelen bij procedurele rechtvaardigheidsperceptie (Nagin & Telep, 2017). Uit eerder onderzoek blijkt sprake van een sterke associatie, het is dus van belang om causaliteit te onderzoeken (zie voor een aanpak van dit onderzoek Nagin & Telep, 2017).

Ten derde is er tot nu toe nog geen goed trainingsprogramma ontwikkeld voor de medewerkers of politie die de perceptie en daardoor het gedrag van burgers kan veranderen (Nagin & Telep, 2017). Een effectief trainingsprogramma is van belang om de verkregen inzichten te implementeren in de praktijk. Een overkoepelende variabele die zowel procedurele

rechtvaardigheid als het naleven van de wetten beïnvloed zou ineffectiviteit kunnen verklaren. Evenals een wederkerige relatie tussen deze twee factoren (Nagin & Telep, 2017). Desondanks kunnen ondersteunende karakteristieken van de medewerkers en de PIW'ers-geïdentificeerde ratio bijdragen aan een hogere ervaren procedurele rechtvaardigheid (Beijersbergen et al., 2015b). Tyler (2017) is het eens met Nagin en Telep (2017) dat er meer experimentele studies nodig zijn. Ondanks dit gegeven draagt Tyler (2017) veel onderzoek aan uit de werksetting waar bewijs is voor de impact van het procedurele rechtvaardigheidsmodel. Dit wijst erop dat procedurele rechtvaardigheid een veelbelovend model is om rechtsorde te handhaven en om de transitie te maken van dwang naar facilitatie binnen het gevangeniswezen (Tyler, 2017).

1.3 Een mentor in moeilijke tijden

Een cultureel antropologisch perspectief op het re-integratieproces

“Het begin is heel *fucked up* [...] omdat je geen hulp krijgt. Je moet een woning hebben om een uitkering te krijgen, maar je moet een uitkering hebben om een woning te krijgen. Dat is [...] het eerste stukje ... waar je helemaal niet uitkomt [...],” zo uit Theo³, een 30-jarige ex-gedetineerde, zich in de documentaire ‘Ex-gedetineerden over het belang van werk’ (Balogh, 2019), waarin enkele ex-gedetineerden over hun ervaring in het re-integratieproces vertellen. Voor veel ex-gedetineerden is het moeilijk om na detentie een baan en/of woning te vinden en hun sociale netwerk weer op te bouwen. Zij zijn door detentie hun werk en huis vaak kwijtgeraakt of hadden voorafgaand aan detentie al geen vaste verblijfplaats of baan (Schouten, 2020 (Bijlage 1); Van Loosdregt 2019b). Ook heeft een groot deel een schuld, die zij vooraf en tijdens detentie niet hebben kunnen afbetalen (Den Hartogh, Van Duivenbooden, Koppenol, 2009; Moors & Balogh, 2007). Daarbij kunnen relaties met familie, vrienden en naasten door het criminele verleden verslechterd zijn, wat het lastig kan maken om op iemand te kunnen terugvallen. Zeker wanneer het voor hen oogt alsof zij geen nazorg krijgen na hun detentie (Balogh, 2019).

Je zou je kunnen afvragen; waar is de reclassering dan? Zij zorgen er toch voor dat ex-gedetineerden begeleid worden in hun terugkeer in de samenleving? Johan Bac, directeur van Reclassering Nederland, zegt het volgende: “Mensen met de klassieke vuilniszak op straat zetten, is vragen om nieuwe problemen. Ze moeten onderdak hebben, een paspoort, een uitkering of werk” (Vries, 2019). In het re-integratieproces worden werk en inkomen, huisvesting, financiële schulden en een sociaal netwerk als belangrijkste basisvoorwaarden gezien voor het voorkomen van recidive en het bevorderen van een succesvolle re-integratie (Beyens & Dirkzwager 2014; Ministerie van Algemene Zaken, 2017; Reef, 2019; Van Dorp, 2019). De reclassering focust zich in samenwerking met bijbehorende (lokale) ketenpartners op deze basisvoorwaarden om zo ex-gedetineerden weer op het rechte pad krijgen (De Koning, 2016; DJI, 2020b; Omroep Flevoland, 2017; Van der Wal, 2019). Schouten casemanager van de PI Arnhem, voegt daar echter in een schriftelijk interview wel aan toe dat organisaties en begeleiders bereid zijn om te helpen, maar dat het succes van de re-integratie sterk afhankelijk is van de wil van de ex-gedetineerde om zijn leven te veranderen (Bijlage 1).

³ ‘Theo’ werd in de documentaire ‘T.’ genoemd. Voor het leesgemak heb ik voor een naam met de letter T gekozen. Deze naam is daarmee dus gefingeerd.

Om een beter beeld te krijgen van de tegenstrijdigheid tussen het bestaan van nazorg geleverd door onder andere de reclassering aan de ene kant, en de ervaring van ex-gedetineerde van het ontbreken hiervan aan de andere kant, beantwoord ik de volgende vraag: ‘Wat zijn de persoonlijke knelpunten die ex-gedetineerden ervaren in hun eigen re-integratieproces en welke rol van de begeleider draagt bij aan een succesvol re-integratieproces?’

Ik zal eerst ingaan op de persoonlijke knelpunten van ex-gedetineerde op het gebied van de basisvoorwaarden huisvesting, werk en inkomsten, sociaal netwerk en financiële schulden. Daarbij zal ik ook de ervaringen van ex-gedetineerden met reclasseringsbegeleiders bespreken, aangezien de rol van de begeleiders van belang is in het re-integratieproces (Elbers et al., 2016). Hieruit blijkt dat een ondersteunende manier van begeleiden belangrijk is voor een ex-gedetineerde en voor zijn ervaring van het krijgen van nazorg.

Persoonlijke knelpunten

Waar moet ik wonen dan?

Huisvesting is de eerste levensbehoefte van een ex-gedetineerde en essentieel voor een succesvolle re-integratie (Robert, 2020; Rodermond et al. 2019; Van den Driesche, 2020). Het vormt een stabiele basis van waaruit een ex-gedetineerde zijn leven kan opbouwen (Bradley et al., 2001). Schouten geeft echter aan dat een deel van de ex-gedetineerden na detentie geen plek heeft om naar terug te gaan (Bijlage 1). Dit komt door het verlies van een woning of het nooit hebben gehad van een woning. Het is daarbij voor een ex-gedetineerde lastig om aan een huis te komen, vanwege een laag inkomen, geen inkomsten en/of eventuele schulden (Van Driesche, 2020). Zoals Moors en Balogh (2007) aangeven, zijn ex-gedetineerden zonder huis daarom voor (tijdelijke) huisvesting aangewezen op maatschappelijke opvang of opvang van familie, en/of vrienden, mits zij nog goed contact met hen hebben.

Het niet hebben van huisvesting geeft problemen op verschillende gebieden, zoals werk (Robert, 2019). Zo is het voor potentiële werkgevers moeilijker contact op te nemen met een ex-gedetineerde wanneer zij geen vaste verblijfplaats hebben (Rodriguez & Brown, 2003). Ook bij de aanvraag van een uitkering is het nodig om een vaste verblijfplaats te hebben (Van den Driesche, 2020). Dit is nadelig, aangezien werk en inkomsten een belangrijke basis vormen voor het re-integreren in de samenleving.

Werk en Inkomsten

Een baan creëert een dagelijkse routine, geeft zekerheid door een stabiele financiële situatie en zorgt voor een gevoel van betekenisvol zijn in de samenleving (Elbers et al., 2016; Laub &

Sampson, 2003; Reef 2019). Veel ex-gedetineerden zijn gemotiveerd om aan de slag te gaan, en hebben soms al in de gevangenis de benodigde diploma's behaald (Omroep Flevoland, 2017). Echter, lopen zij vervolgens aan tegen het stigma rondom het hebben van een crimineel verleden, wat het moeilijker maakt om aan een baan te komen (Bishesar, 2020; Davis et al., 2012; Kurtovic & Rovira, 2016; Moors & Balogh, 2007). Zo vertelt Theo: "We kunnen niet één, twee, drie werk vinden. [...] of je moet gaan liegen op je CV [...]. Je moet je [zelf en je situatie] mooier maken dan dat het is" (Balogh, 2019). Bishesar (2020) legt uit, dat werkgevers zich ervan weerhouden om ex-gedetineerden aan te nemen vanuit de angst dat een ex-gedetineerde niet betrouwbaar is, hij het veiligheidsgevoel van collega's aantast en het imago van het bedrijf schaadt. Daarnaast, worden werkgever afschrikt door de mogelijke juridische problemen, zoals het aanvragen van een VOG⁴. Deze is voor een ex-gedetineerde namelijk moeilijker om te krijgen (Kerr, 1983 in Bishesar 2020; Moors & Balogh, 2007). Het is voor een ex-gedetineerde frustrerend om afgewezen te worden op basis van hun criminele verleden, zoals blijkt uit Patricks⁵ verhaal, in de documentaire 'Tweede kans voor gedetineerden', die bij verscheidenen sollicitatiegesprekken en uitzendbureaus werd afgewezen: "[...] [O]p een gegeven moment als je je straf uitgezeten hebt [...] en je flikt geen rare dingen meer, dan vind ik ook dat dat beloond moet worden. [...] [A]ls je eenmaal gedetineerde bent geweest en je hebt die stempel achter je naam staan, dan wordt het toch al vrij moeilijk om aan een baan te komen" (De Monitor, 2019). Kurtovic en Rovira (2016) leggen uit, dat een ex-gedetineerde ervoor kan kiezen te liegen tegen een werkgever over de criminele achtergrond. Het verhullen van een gedeelte van het verleden gaat gepaard met stress, dat impact kan hebben op het juist beantwoorden van vragen tijdens het sollicitatiegesprek en een mogelijke afwijzing van de functie tot gevolg kan hebben (Kurtovic & Rovira 2016; LeBel, 2008;). Zo leggen Kurtovic en Rovira (2016) uit, dat ex-gedetineerden zichzelf kunnen uitsluiten van het sollicitatieproces om zo een (mogelijke) afwijzing te voorkomen. Als gevolg hiervan kan een ex-gedetineerde daarbij slechts gaan solliciteren op de functies waarbij er enige zekerheid is dat er niet gevraagd zal worden naar het criminele verleden (Kurtovic & Rovira, 2016).

Bij het ontbreken van werk kan een ex-gedetineerde een uitkering aanvragen om toch aan inkomsten te komen en bepaalde kosten te dekken. Moors en Balogh (2007) geven aan dat

4

Een VOG wordt afgegeven wanneer het (justitiële) verleden van een persoon geen bezwaar vormt voor het vervullen van een specifieke functie in de samenleving.

Afkomstig van: 'Wat is een VOG?', Geraadpleegd op 26 september 2020, <https://www.justis.nl/producten/vog/wat-is-een-vog.aspx>.

⁵ De man, genaamd Patrick, is dezelfde persoon als Patrick van 43 jaar uit de documentaire 'Ex-gedetineerde over het belang van werk'. Hij is in beide documentaires aan het woord geweest.

de wachttijd bij het aanvragen van een uitkering problemen oplevert. Patrick omschrijft het gebrek aan inkomen als volgt: “Nou ja, als je dan buiten komt, en je hebt helemaal niks, voordat je je uitkering helemaal rond hebt en gedaan, nou dan ben je minimaal vier, vijf weken verder. Je moet maar kijken waar je iedere keer het geld vandaan haalt” (Balogh, 2019). De gemeente hanteert deze wachttijd om werklozen, die van een Werkloosheidsuitkering naar de bijstand gaan te stimuleren om werk te zoeken (Van Loosdregt, 2019c). Echter, voor ex-gedetineerden betekent dit dat zij ongeveer een maand geen inkomsten hebben. Dit kan vooral nadelig zijn voor diegene die geen onderdak, baan en/of een goed sociaal netwerk hebben bestaande uit mensen die hen financiële steun of huisvesting kunnen bieden (Robert, 2019).

Sociaal netwerk

De hulp en steun van familieleden zijn van groot belang bij een succesvolle re-integratie (Brons et al., 2018; Rodermond et al. 2019). Zij vormen namelijk een schakel tussen de ex-gedetineerde en de samenleving op het gebied van werk, huisvesting en sociale, emotionele en financiële ondersteuning (Robert, 2019, pp. 52). Van Dorp (2019) voegt daaraan toe dat steun gegeven door familie en vrienden van belang is, aangezien zij de ex-gedetineerde vaak niet veroordelen, zij een associatie kunnen vormen met een ‘volwassen, serieus’ leven en daarmee een motivatie kunnen zijn om op het recht pad te blijven. Van Dorp (2019) stipt echter wel aan dat het sociale netwerk alleen voor een succesvolle re-integratie zorgt wanneer het de juiste contacten zijn. Het gaat hierbij om familie en vrienden die zelf niet in het criminele circuit zitten en de ex-gedetineerde eraan blijven herinneren en hem ondersteunen om uit dit circuit te blijven.

Het opbouwen van een sociaal netwerk wordt echter bemoeilijkt door het stigma van ‘crimineel’ zijn (Elbers et al. 2016). Een ex-gedetineerde kan zich terughoudend gedragen en angst hebben om gestigmatiseerd te worden door anderen (Elbers et al., 2016). Zo vertelt Cor, een 66-jarige ex-gedetineerde: “[Of ik mijn detentieverleden vertel aan mensen] hangt een beetje af van wat ik merk in die persoon [...] maar dan zou ik ook die persoon in het algemeen meer mijden, [...] [en] niet als vriend benaderen [...]” (Elbers et al., 2016, pp. 51). Volgens Elbers et al. (2016) en Goffman (1963) zorgt een stigma ervoor dat een ex-gedetineerde afwegingen maakt over het delen van bepaalde informatie over hun criminele verleden. Daarbij speelt de relatie die je met iemand hebt een belangrijke rol. LeBel (2008) en Robert (2019) geven bijvoorbeeld aan dat de stigmatisering groter is bij mensen die de ex-gedetineerde niet persoonlijk kennen. In sommige gevallen kan een ex-gedetineerde zich zo angstig of ongemakkelijk voelen om gestigmatiseerd te worden dat hij ervoor kiest sociaal contact te vermijden (Elbers et al., 2016; Miller & Kaiser 2001 in LeBel, 2008).

Financiën

Een complexe schuldsituatie heeft impact op de verdere ontwikkeling naast die op het gebied van wonen, werk en relaties (Beek et al., 2020). Uit het onderzoek van Weijters, Rokven en Verweij (2018) blijkt dat driekwart van de ex-gedetineerden schulden had direct voor detentie waarvan slechts 13% in de schuldsanering zat.⁶ In detentie kan deze schuld niet altijd afbetaald worden, waardoor de schuldsituatie er nog steeds is na vrijlating (Den Hartogh et al., 2009).

Beek et al. (2020) benoemt dat het ontbreken van een stabiele financiële situatie op mentaal gebied effect heeft, omdat het stress, schaamte en frustratie veroorzaakt. Ex-gedetineerden met een onstabiele financiële situatie en/of eventuele schulden hebben moeite met het rondkomen en het betalen van voedsel, huisvesting en mogelijke dingen voor hun kinderen. Patrick⁷, een ex-gedetineerde van 35-jarige met drie kinderen, zegt hierover het volgende: “Ze [zijn kinderen] hebben allemaal dingen nodig en als vader zijnde die alles geeft, die [de kinderen] kan je niks geven. [...] Twee maanden [kan] ik begrijp[en]. Maar dan, ik zit anderhalf jaar [na vrijlating], ik kan niks geven, ik [kan] met niks helpen, nee, dat vreet aan mij, dan ga je iets stoms doen.” (Balogh, 2019).

Vaak kan een ex-gedetineerde de financiële problemen niet zelf oplossen, wat voor diegene die geen hulp ontvangt demotiverend en uitzichtloos kan zijn (Beek et al, 2020; Movisie, 2019). Dit komt naar voren in het verhaal van een cliënt uit het onderzoek van Beek et al. (2020) die in de schulden belandde door een ontnemingsvordering⁸ die hij ontving:

“ ‘ [...] met de ontnemingsvordering van tienduizenden euro’s tekent u [de rechter] voor mij tussen aanhalingstekens wel mijn doodsvonnis [...]. Op een nette manier ben ik over twintig jaar klaar. Ik kan helemaal niets die jaren.’ Dus ik kom er nooit vanaf, het is uitzichtloos. Ik kan niets opbouwen, ik kan geen lening afsluiten, geen auto kopen, niet samenwonen. Het is iets wat als een zwaard boven je hoofd hangt” (Beek et al., 2020, pp. 95).

⁶ De doelgroep van deze studie bestaat uit 23 687 volwassen (ex-)gedetineerden die in de 2013 of 2014 zijn vrijgekomen uit een penitentiaire inrichting in Nederland, na een detentieperiode van minimaal twee weken. (Weijters, Rokven & Verweij, 2018, pp. 7).

⁷ In de documentaire ‘Ex-gedetineerde over het belang van werk’ kwamen twee mannen aan het woord die beide Patrick heten. Eén van hen is 43 jaar, en de andere 35 jaar.

⁸ Een ontnemingsvordering is een vordering van het openbaar ministerie om tijdens of na een strafproces het financiële voordeel te ontnemen dat een persoon heeft verkregen door het plegen van een strafbaar feit. Geraadpleegd op 10 oktober, van <https://www.juridischwoordenboek.be/?zoek=ontnemingsvordering>.

De cliënt ervaart een gevoel van onmacht en uitzichtloosheid over het aflossen van zijn schulden als gevolg van de ontnemingsvordering. Net als bij deze cliënt, belemmeren de schulden een ex-gedetineerde in het opbouwen van zijn leven tijdens de re-integratie.

Begeleiding

Volgens professionals van Reclassering Nederland hebben ex-gedetineerden hulp nodig van externe partijen, zoals de Reclassering en instanties, om goed te kunnen re-integreren (in Elbers et al., 2016). Echter, zoals blijkt uit het onderzoek van Elbers et al. (2016), wordt de aanwezige hulp van de Reclassering, het Openbaar Ministerie en de gemeente door ex-gedetineerden vaak ervaren als controlerend en weinig ondersteunend.⁹ Volgens de ex-gedetineerden uit dit onderzoek gaat de begeleiding niet in samenwerking met henzelf. Zo geeft Cor aan: “De Reclassering, [...] die werken niet met mij samen. [...] Er wordt heel veel over mij gepraat en heel veel voor mij beslist, en niet overlegd [...] [met] weet ik veel hoeveel mensen [die er] bij betrokken [zijn]” (Elbers et al., 2016, pp. 83). Ook in de documentaire ‘Ex-gedetineerde over het belang van werk’ wordt aangegeven door de ex-gedetineerden dat afspraken verplicht waren, zij voor hun gevoel regels opgelegd kregen, de begeleiding niet aansloot bij hun eigen behoeftes en zij niet wisten waar zij terecht konden met hun hulpvragen door de vele instanties betrokken bij het re-integratieproces. Joanne, een 22-jarige ex-gedetineerde heeft ervaren dat de verplichte hulp regels oplegde en er geen ruimte was voor eigen inbreng. “Je ziet en je merkt gewoon aan hun [sic] dat ze zich beter voelen, dus ze staan echt boven jou van wij gaan effe [sic] die plannen maken omdat we het allemaal zo goed weten” (Balogh, 2019). Voor haar voelde het alsof zij niet gelijk was aan de begeleiding. Een bevooroordeelde en commanderen houding van hulpverleners roept weerstand op bij ex-gedetineerden (Elbers et al., 2016). Door de begeleiding die niet aansluit bij de hulpvragen die ex-gedetineerden hebben en een oordelende houding van de begeleiding, kan een ex-gedetineerde besluiten op eigen initiatief voor werk of bijvoorbeeld huisvesting te gaan zoeken. In sommige gevallen is dit effectief, maar het laat een ex-gedetineerde gefrustreerd achter en geeft hem het gevoel dat er niemand of geen nazorg voor hem klaar staat, zoals naar voren komt uit de verhalen van de ge-interviewde ex-gedetineerden door Elbers et al. (2016) en Balogh (2019).

⁹ In dit onderzoek zijn tien ex-gedetineerden ge-interviewt die bij vrijlating tussen de 25 en 65 jaar oud waren en zeventien professionals betrokken bij het re-integratieproces van de ex-gedetineerden. Een deel van hen heeft op reguliere afdelingen als of langgestraftenafdelingen in detentie gezeten. Enkelen zijn overgeplaatst naar afgeschermd afdelingen nadat hun delicten bekend werden bij medegedetineerden (Elbers et al., 2016, pp. 20-21).

Ondersteuning van de begeleider

Zoals besproken, lopen ex-gedetineerden tegen verscheidene problemen aan tijdens hun re-integratieproces. Niet alleen bij het regelen van praktische zaken als werk, inkomen en huisvesting, maar ook op sociaal en emotioneel gebied. Ex-gedetineerden moeten na detentie omgaan met een stigma over het hebben van een crimineel verleden, zij ervaren tegenslagen en beginnen in veel gevallen met het werken aan persoonlijke problemen die hen tot de criminaliteit heeft gebracht (Weijers & Drie, 2014). Daarbij ervaren ex-gedetineerde dat de begeleiding eerder controlerend is dan hen ondersteund in hun re-integratieproces. Vooral dit laatste vormt een probleem aangezien hulp en steun van begeleiding noodzakelijk is in een succesvol re-integratieproces (Elbers et al., 2016). Theo beaamt dit: “Soms moet je gewoon iemand vragen voor hulp. Je kan [sic] niet altijd alles alleen doen. [...] Iemand [...] geeft je een heel ander licht op dingen [...]. Af en toe heb je dat nodig” (Balogh, 2019).

Gezien het belang van begeleiding, welke vorm van begeleiding werkt voor een ex-gedetineerde in zijn re-integratieproces? In het onderzoek van Barry (2000) komt naar voren dat een band tussen de ex-gedetineerde en de begeleider gebaseerd op eerlijkheid, vertrouwen en geen veroordeling belangrijk is voor een effectieve re-integratie. Zo vertelt Theo dat het vertrouwen dat de begeleiding in hem had, hem de motivatie gaf om door te gaan: “Ze geven jou niet op, snap je. En dan heb je ook de zin om te zeggen, weet je wat, als hun [sic] niet opgeven waarom zou ik opgeven? Ik heb altijd meer kracht om door te zetten, [...], hun [sic] helpen jou” (Balogh, 2019).

Het gaat hierbij als eerste om sociale en emotionele steun gegeven aan de ex-gedetineerde, zoals naar voren komt in het verhaal van Nemo, een ex-gedetineerde onder begeleiding bij de reclassering. Hij besloot om een eigen kringloopwinkel op te zetten (Reclassering Nederland, z.d. b). Nemo beschrijft dat zijn begeleider hem de vrijheid gaf om zijn plan uit te voeren en tegelijkertijd een sparringpartner was voor hem:

“Het was een heel spannende tijd voor me; een kringloopwinkel starten doe je niet zomaar. Ons contact [met zijn begeleider] was gedurende die fase erg intensief, ik heb veel met Peter [de begeleider] gebeld en hem vaak gezien. Hij gaf me vrijheid, maar hield ook een oogje in het zeil. Ik heb me echt gesteund gevoeld door hem.” (Reclassering Nederland, z.d. b)

Begeleider Peter gaf Nemo aan de ene kant de vrijheid en het vertrouwen om zijn eigen plan te volgen, en aan de andere kant gaf hij de sociale en emotionele steun die Nemo nodig had voor het voltooien van zijn plan (Reclassering Nederland, z.d. b). Volgens Robert (2019)

is een begeleider dan een soort mentor, die kansen in een ex-gedetineerde blijft zien, hem als een gelijke behandelt en niet veroordeelt. Ook in het onderzoek van Elbers et al. (2016) komt naar voren dat ex-gedetineerden behoefte hebben aan iemand die hen begeleidt om zijn leven weer op te pakken. Zoals Willem, een 61-jarige ex-gedetineerde, aangeeft: “[...] er is ook aandacht voor weer opbouwen van een leven. [...] hoe ga je nou een leven inrichten dat de kans op recidive zo klein mogelijk maakt? Wat is nou een goed leven? Qua werk, qua wonen, qua relatie, qua sociaal netwerk?” (Elbers et al., 2016, p. 81). De begeleiding is daarmee gericht op resocialisatie en het emotionele aspect van de re-integratie.

Ten tweede, is het voor een ex-gedetineerde prettig wanneer de begeleiding het initiatief neemt en de dingen regelt die een ex-gedetineerde niet lukken (Balogh, 2019). Zo vertelt Patrick, van 43 jaar, “Deze begeleiding [van Work-Wise¹⁰] die ik nu heb is echt begaan met de mensen, met de cliënten zeg maar. Helpen overal bij. Bellen met de instanties waar wij zelf tegen een muur aan lopen” (Balogh, 2019). Instanties die gericht zijn op re-integratie hebben vaak juist die contacten met instanties die nodig zijn voor een ex-gedetineerde om stappen te zetten (Schouten, 2020 (Bijlage 1); Reclassering Nederland, z.d. c). Ook voor Patrick, van 35 jaar, opende de begeleider de deur voor hem door een sollicitatiegesprek te regelen: “Ze [begeleiders] heeft eigenlijk deze baan [...] ook geregeld [...] Wat ze wel zeiden is, ik moet mezelf officieel dan verkopen. Ik zei, ‘dat kan ik wel ja, laat dat aan mij over. Als je maar die deur van [sic] mij kan openen doen, doe ik de rest wel’ ” (Balogh, 2019). Voor beiden opent de begeleiding deuren en bieden zij mogelijkheden die een ex-gedetineerde zelf niet altijd ziet. De begeleiding biedt een “actieve ondersteuning bij het zoeken naar oplossingen voor problemen rondom, werk, huisvesting en andere praktische obstakels,” zoals aangegeven door Elbers et al. (2016). Tegelijkertijd sluit het aan bij de behoefte van veel ex-gedetineerde aan sturing en het ‘wegwijs’ maken binnen de verschillende hulp- en dienstverleningen (Robert, 2019).

Kortom, een begeleider in de rol van ‘mentor’ vormt een belangrijk aangrijpingspunt voor een succesvol re-integratieproces. Het gaat om zowel praktische, maar vooral ook sociaal-emotionele ondersteuning. Bij deze vorm van begeleiding wordt een wederzijdse band opgebouwd waarin de behoeftes en doelen van de ex-gedetineerde aan de ene kant gehoord worden zonder veroordeling. Aan de andere kant biedt een begeleider hem de mogelijkheden binnen de hulpvraag van de ex-gedetineerde, om zo de eerste stappen te vergemakkelijken naar een leven op het rechte pad.

¹⁰ De ge-interviewde in deze documentaire hebben werk gezocht via Work-Wise, een aanpak van Stichting 180; <https://work-wise.nl/>.

Hoofdstuk 2 – *Common Ground*

In het voorgaande hoofdstuk zijn de disciplinaire inzichten besproken over de hoofdvraag: “Welke aangrijpingspunten kunnen bijdragen aan een succesvolle re-integratie van mannelijke (ex-)gedetineerden uit een penitentiaire inrichting in Nederland?” Uit het onderzoek van onderwijswetenschappen¹¹ blijkt dat het vergroten van de ervaring van autonomie een aangrijpingspunt is dat verbeterd kan worden. Vanuit sociaalpsychologisch onderzoek vergroot de aanwezigheid van procedurele rechtvaardigheid de kans op een succesvol re-integratieproces. In het cultureel antropologisch onderzoek kan de rol van de begeleiding bijdragen aan een succesvol re-integratieproces

In dit hoofdstuk worden deze disciplinaire inzichten geïntegreerd volgens het *interdisciplinary reseach process* van Repko en Szostak (2017). De conflicten tussen de disciplinaire inzichten zijn hierbij geïdentificeerd om zo *common ground* te creëren.

Succesvolle re-integratie

In dit onderzoek wordt een re-integratie als succesvol gedefinieerd wanneer een (ex-)gedetineerde niet recidiveert en een hoge kwaliteit van leven heeft. De integratietechniek ‘extensie’ (Repko & Szostak, 2017, p. 282) is toegepast waarbij een meer omvattende, breder toepasbare definitie van het concept is gecreëerd.

Bij onderwijswetenschappen en sociale psychologie wordt uitgegaan dat een hoog recidivepercentage een niet succesvol re-integratieproces van (ex-)gedetineerden weerspiegelt. Daarentegen richt culturele antropologie zich op de kwaliteit van leven na detentie. Zo kan een (ex-)gedetineerde niet recidiveren, maar alsnog geen werk, goede huisvesting of een sociaal netwerk hebben (Elbers et al., 2016; Robert, 2019). Wanneer deze factoren wel aanwezig zijn en een ex-gedetineerde tevreden is over de kwaliteit van zijn leven, wordt vanuit cultureel antropologisch perspectief de re-integratie als succesvol gezien.

Verbondenheid

Verbondenheid wordt in dit onderzoek gedefinieerd als de ervaring van kwalitatief dan wel kwantitatief contact met anderen. Door de integratietechniek ‘extensie’ is de definitie van dit concept, zoals gehanteerd binnen de onderwijswetenschappen, vergroot en daarmee in bredere

¹¹ Wanneer er gesproken wordt over ‘onderwijswetenschappen’, ‘sociale psychologie’ en/of ‘culturele antropologie’ wordt verwezen naar het desbetreffende disciplinaire hoofdstuk.

zin toepasbaar (Repko & Szostak, 2017, p. 282). De nieuw gecreëerde definitie van verbondenheid vloeit voort uit een conflict tussen de disciplinaire inzichten over de definiëring van verbondenheid en de manier waarop aan de behoefte tot verbondenheid wordt voldaan.

Het onderwijswetenschappelijk onderzoek concludeert dat gedetineerden tot op zekere hoogte verbondenheid ervaren en beschouwt daarmee verbondenheid niet als een kritiek knelpunt binnen het re-integratieproces. In deze context duidt verbondenheid op de menselijke behoefte om dichtbij te zijn, ofwel zich verbonden te voelen met personen die voor het individu belangrijk zijn. Het gaat hierbij om kwalitatief contact met anderen waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen relaties binnen en buiten de PI. Hoewel het versterken van de ervaring van verbondenheid geen geprioriteerd aangrijpingspunt is, wordt gesteld dat geïntensiverde interactie met PIW'ers kan bijdragen aan dit gevoel.

In tegenstelling tot bovengenoemd inzicht, wordt vanuit de culturele antropologie en sociale psychologie betoogt dat er meer verbondenheid moet zijn tussen begeleiders en (ex-)gedetineerden voor een succesvolle re-integratie. Verbondenheid duidt vanuit de culturele antropologie op positief en kwalitatief contact met de mensen die belangrijk zijn voor de ex-gedetineerde, namelijk vrienden en familie en de begeleiding. Het gaat hierbij om de ervaring van een ex-gedetineerde dat zijn sociale netwerk 'begaan is met hem' en hij respectvol en onbevooroordeeld behandeld wordt. Deze verbondenheid draagt eraan bij dat een ex-gedetineerde zich behandeld voelt als mens en zich verbonden voelt met de maatschappij door de hulp die het sociale netwerk hem kan bieden.

In de sociale psychologie wordt de term verbondenheid niet als zodanig gebruikt. Wel wordt er gesproken over het verhogen van de PIW'er-gedetineerde ratio waarbij de hoeveelheid en duur van het contact, oftewel de kwantiteit, van belang is voor de perceptie van een meer positieve relatie met de PIW'er. Daarmee wordt de ervaren procedurele rechtvaardigheid verhoogt.

Exclusie

In alle disciplines wordt beargumenteerd dat het ontbreken van verbondenheid leidt tot exclusie. 'Exclusie' betekent in dit onderzoek de (ervaring van) uitsluiting of verwijdering van situaties of mensen, als gevolg van vervreemding en zelf-exclusie. Door de integratietechniek 'extensie' (Repko & Szostak, 2017, p. 282) is een conflict tussen de disciplinaire perspectieven op basis van de actieve of passieve rol van de (ex-)gedetineerde in het proces van exclusie overwonnen en een breder toepasbaar concept gedefinieerd op basis van de disciplinaire definities.

Onderwijswetenschappen geeft aan dat vervreemding optreedt wanneer de behoefte van verbondenheid niet voldaan wordt. Bij culturele antropologie komt naar voren dat een ex-gedetineerde zichzelf uitsluit wanneer hij zich niet verbonden en geholpen voelt door begeleiders en mensen uit zijn sociale netwerk. Deze exclusie uit zich bijvoorbeeld in het niet aangaan van sociale contacten en/of het zichzelf uitsluiten van de zoektocht naar werk. De ex-gedetineerde neemt een actieve rol aan in de exclusie. Bij sociale psychologie is een soortgelijk proces waarneembaar. De gedetineerde werkt niet actief aan de re-integratie als gevolg van de straffende beleving van het voortdurende beroep op eigen verantwoordelijkheid. Dit zou kunnen vallen onder zelf-exclusie. Daarnaast vindt op groepsniveau exclusie plaats wanneer de bejegening van personeel als procedureel onrechtvaardig wordt ervaren. De gedetineerde wordt buitengesloten van de sociale groep waartoe de PIW'ers behoren, namelijk de samenleving. Deze ervaring van exclusie van de sociale groep en de bijbehorende implicatie dat de gedetineerde tot een andere groep behoort, kan resulteren in wangedrag.

Context en begeleider

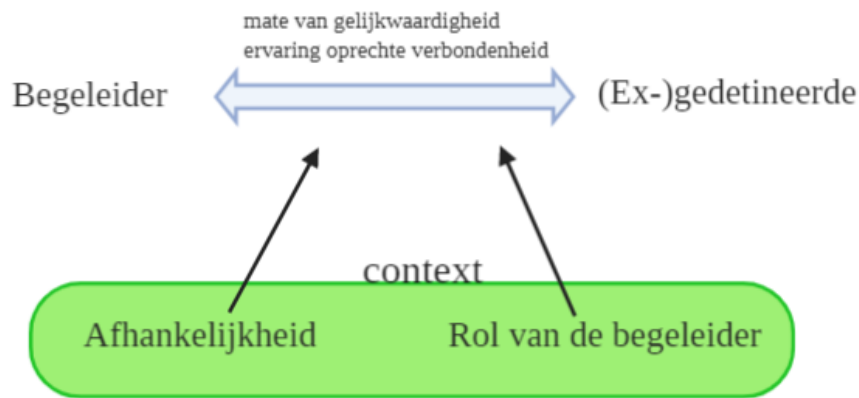
Door de integratietechniek 'organisatie' (Repko & Szostak, 2017, p. 286) is de link gelegd tussen de ervaring van rol die de begeleider heeft gedurende het re-integratieproces van (ex-)gedetineerden, en de context waarbinnen een (ex-)gedetineerde zich bevindt. De rol die de begeleiding wel of niet kan innemen hangt samen met de context waarbinnen een (ex-)gedetineerde zich bevindt. De mogelijke afhankelijkheid als gevolg van de context, bepalen in hoeverre er een gelijkwaardige relatie kan bestaan tussen de begeleiding en de (ex-)gedetineerde en bepaald de ervaring van oprechte verbondenheid met de begeleider. Daarnaast heeft de begeleider invloed op de ervaring van autonomie, die afhankelijk is van de context.

Allereerst, is de term 'context' gecreëerd met behulp van 'herdefinitie' (Repko & Szostak, 2017, p. 278). Hiermee wordt bedoeld op de verzameling van externe factoren waaraan een (ex-)gedetineerde wordt blootgesteld en die van invloed zijn op zijn re-integratieproces. Alle disciplines spreken over externe factoren die invloed hebben op de (ex-)gedetineerde. Bij onderwijswetenschappen gaat het om de beperking van vrijheid in een PI, die het gehele domein van het leven van een gedetineerde beïnvloed. Bij sociale psychologie vormt het contact met PIW'ers een beïnvloedende externe factor, terwijl het bij culturele antropologie gaat het om een sociaal stigma en een niet-ondersteunende rol van de begeleiders. Deze externe factoren hangen samen met de context waarin een (ex-)gedetineerde zich bevindt. De externe factoren zijn veranderend afhankelijk van de verschillende contexten waarbinnen een (ex-)gedetineerde zich bevindt.

Vervolgens is door middel van ‘extensie’ (Repko & Szostak, 2017, p. 282) de term ‘begeleider’ gecreëerd, waarmee wordt bedoeld op iemand die een (ex-)gedetineerde bijstaat in zijn re-integratieproces. Onder het concept ‘begeleider’ vallen alle aangehaalde begeleiders in de disciplinaire stukken. Vanuit onderwijswetenschappen en sociale psychologie zijn dit de PIW’ers en vanuit culturele antropologie zijn dit de reclasseringsbegeleider, de overheid en de gemeente.

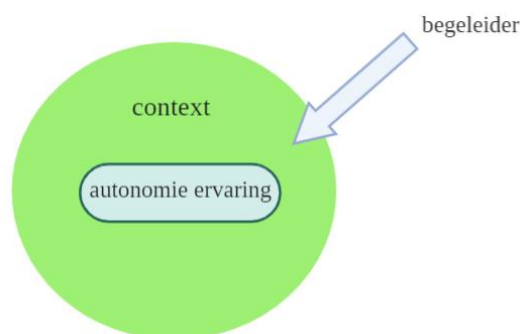
Daarna is *common ground* gecreëerd over de rol die de begeleiding kan (en moet) innemen binnen of buiten detentie. Onderwijswetenschappen en sociale psychologie gebruiken de termen ‘ondersteunende’ en ‘handhavende rol’, terwijl culturele antropologie spreekt over een begeleider zowel in de rol van ‘mentor’ als ‘controlerend’ en ‘toezichhoudend’. Ondanks het verschil in terminologie wordt, duiden de concepten op eenzelfde rol. Door ‘extensie’ (Repko & Szostak, 2017, p. 282) definiëren we een handhavende rol van de begeleiding als het opleggen van regels en controleren van gedrag met als doel de orde en veiligheid te waarborgen. Met een ondersteunende rol wordt bedoeld op een respectvolle, luisterende en onbevooroordeelde houding van de begeleider naar de (ex-)gedetineerde. In deze rol staat het vertrouwen in de (ex-)gedetineerde voorop en wordt hij bekrachtigd in het behalen van zijn doelen. Beide rollen zijn zowel binnen als buiten detentie aanwezig.

De context speelt een rol in de ervaring van gelijkwaardigheid en verbondenheid tussen 3de begeleider en (ex-)gedetineerde (zie figuur 3). Binnen en buiten PI heeft een begeleider zowel een ondersteunende als een handhavende rol. Doordat beide rollen door één begeleider wordt uitgeoefend ontstaat er een paradox. Een ondersteunende rol biedt de mogelijkheid tot het opbouwen van een band, terwijl dezelfde begeleider optreedt wanneer regels worden geschonden om de veiligheid te waarborgen. Binnen detentie is de relatie tussen gedetineerde en de begeleider niet gelijkwaardig. Dit komt door het vrijheidsbeperkend karakter van de PI waarbinnen de gedetineerde afhankelijk is van de PIW’er met betrekking tot zijn dagindeling en privileges bij goed gedrag. De verbondenheid met de begeleider kan vervolgens als onoprecht ervaren door de gedetineerde. Door de bewegingsvrijheid na detentie kan er eerder een band worden opgebouwd tussen de begeleider en de ex-gedetineerde op basis van gelijkwaardigheid. Een ex-gedetineerde is namelijk niet volledig afhankelijk van de begeleider voor het verkrijgen van bepaalde zaken of diensten. De begeleider vormt slechts een belangrijke hulpbron voor een ex-gedetineerde, maar is niet de enige hulpbron uit het sociale netwerk.



Figuur 3. Schematische weergave van de rol die de context speelt in de ervaring van gelijkwaardigheid en verbondenheid tussen de begeleider en de (ex-)gedetineerde. De zwarte pijlen geven een 'invloed op' aan. De blauwe pijl geeft aan hoe de begeleider en de (ex-)gedetineerde zich tot elkaar verhouden.

De context heeft daarnaast invloed op de ervaring van autonomie (zie figuur 4). Binnen het onderwijswetenschappelijk en sociaal psychologisch onderzoek wordt aangegeven dat de hoeveelheid aan keuzes bepaald worden door de PI met zijn vrijheidsbeperkende karakter. Daarentegen is er een grotere keuzevrijheid buiten de PI, zoals naar voren komt in cultureel antropologisch onderzoek. De autonomie is dus vooral beperkt binnen detentie. Welk kan de begeleider, in een ondersteunende rol, gepercipieerde keuzevrijheid creëren en daarmee de ervaring van autonomie positief beïnvloeden.



Figuur 4. Schematische weergave van invloed context op autonomie ervaring

Van passieve naar actieve verantwoordelijkheid

De ervaring en/of aanwezigheid van autonomie heeft een sterk positief effect op de overgang van passieve verantwoordelijkheid naar actieve verantwoordelijkheid. De link tussen autonomie en eigen verantwoordelijkheid is zichtbaar gemaakt door de integratietechniek 'organisatie' (Repko & Szostak, 2017, p. 286).

Autonomie is allereerst ‘geherdefinieerd’ (Repko & Szostak, 2017, p. 278) als het gevoel van wil, psychologische vrijheid en zelfbevestiging bij het uitvoeren van een activiteit. Hierbij gaat het om de ervaring van autonomie ongeacht of een individu werkelijk autonoom is. Op deze manier is een overeenkomende term gecreëerd voor het idee dat een individu zeggenschap en keuzemogelijkheden heeft zoals besproken is in alle disciplines. De term eigen verantwoordelijkheid, voor het eigen re-integratieproces, is daarnaast door ons onderverdeeld in actieve en passieve verantwoordelijkheid (Van Es, 2019). *Distinguishing* (Van der Lecq, 2012) tussen passieve en actieve verantwoordelijkheid creëert *common ground* voor het conflict over het perspectief van waaruit eigen verantwoordelijkheid beschreven wordt. Vanuit onderwijswetenschappen en sociale psychologie wordt eigen verantwoordelijkheid namelijk bekeken vanuit de (ex-)gedetineerde, terwijl culturele antropologie spreekt over de eigen verantwoordelijkheid gevraagd aan een (ex-)gedetineerde door begeleiders. Passieve verantwoordelijkheid verwijst naar: ‘Ik word verantwoordelijk gehouden zonder dat ik het daar mee eens ben’, terwijl actieve verantwoordelijkheid doelt op: ‘Ik voel me verantwoordelijk en neem die verantwoordelijkheid ook zonder dat ik daar een objectieve reden voor kan geven’ (Van Es, 2019).

De gecreëerde concepten ‘autonomie’, ‘passieve verantwoordelijkheid’ en ‘actieve verantwoordelijkheid’ zorgen ervoor dat de overeenkomende disciplinaire inzichten, over het positieve effect dat autonomie heeft op de overgang van passieve naar actieve verantwoordelijkheid, beschreven kan worden. Alle disciplines gebruiken namelijk andere omschrijvingen. In onderwijswetenschappelijk onderzoek wordt beargumenteerd dat de aanwezigheid van autonomie-ervaring zorgt voor een intrinsieke motivatie, wat ervoor zorgt dat hij actief keuzes gaat maken en ernaar gaat handelen. Dit handelen vanuit intrinsieke motivatie leidt in andere woorden tot actieve verantwoordelijkheid.

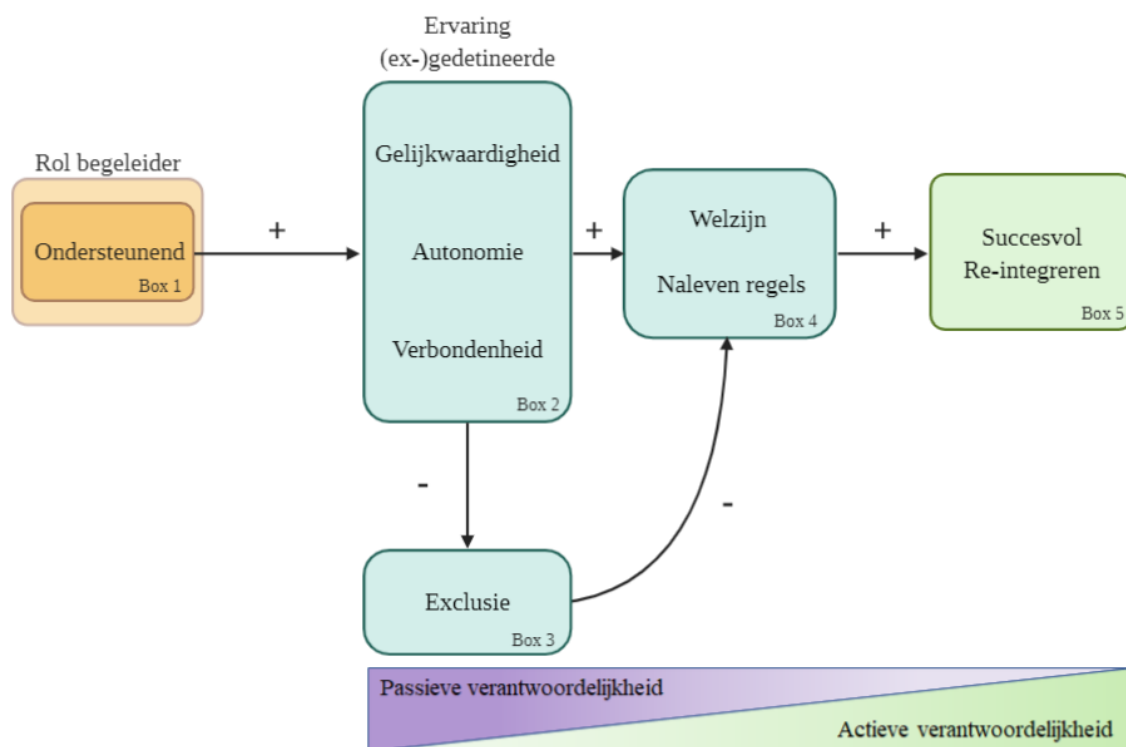
Vanuit culturele antropologie is vooral gesproken over eigen verantwoordelijk in het re-integratieproces als opgelegd door begeleiders. Passieve verantwoordelijkheid treedt op wanneer een ex-gedetineerde zich veroordeeld voelt en zijn hulpvragen niet gehoord worden. Daarentegen, heeft het bekrachtigen van de hulpvragen van een ex-gedetineerde een positief effect op medewerking en de actieve verantwoordelijkheid van een ex-gedetineerde. Volgens sociaalpsychologisch perspectief kan een te grote vraag naar eigen verantwoordelijkheid echter als straffend worden ervaren en is dan weinig ondersteunend.

Een benadrukking van eigen verantwoordelijkheid in combinatie met autonomie en ondersteuning wordt dus ervaren als bekrachtigend en resulteert in een actief verantwoordelijke houding van de (ex-)gedetineerde. Daarentegen, zorgt een te grote focus op de eigen

verantwoordelijkheid zonder adequate ondersteuning geboden door de begeleiding ervoor dat eigen verantwoordelijkheid wordt ervaren als belastend met als gevolg een passief verantwoordelijk houding aangenomen door de (ex-)gedetineerde.

Hoofdstuk 3 - Naar een Succesvol re-integratieproces: *a more comprehensive understanding*

De rol van de begeleider blijkt het belangrijkste aangrijpingspunt te zijn voor een succesvolle re-integratie, zoals in onderstaand schema visueel wordt weergegeven (Figuur 5). De rol van de begeleider moet ondersteunend zijn, wat inhoudt dat een begeleider een respectvolle, luisterende en onbevooroordeelde houding naar de (ex-)gedetineerde heeft. Hierbij staat het bekrachtigen van de (ex-)gedetineerde gedurende het re-integratieproces bij het behalen van persoonlijke doelen centraal.



Figuur 5. Schematische weergave vanuit het aangrijpingspunt rol van de begeleider (oranje box). De blauwe boxen beschrijven concepten met betrekking tot de (ex-)gedetineerde. De groene box geeft de uitkomst van een succesvolle re-integratie weer. Beneden in het figuur is een gradiënt weergegeven met een afname in passieve verantwoordelijkheid en toename in actieve verantwoordelijkheid naarmate het re-integratieproces succesvol verloopt.

Het bovenstaande schema gaat uit van een (ex-)gedetineerde die of nog in de gevangenis zit of al vrijgekomen is. We beargumenteren dat de rol van de begeleider invloed heeft op het wel of niet succesvol re-integreren van een (ex-)gedetineerde. Ondanks het verschil in omgeving, binnen of buiten de PI en het verschil in wie de begeleidende rol heeft, de PIW'er

of de reclassering en gemeentelijke instanties, blijft de door ons betoogde rol van de begeleider hetzelfde.

Een ondersteunende rol van de begeleider (box 1) heeft een positief effect op de ervaring van gelijkwaardigheid, autonomie, en verbondenheid (box 2) wat op zijn beurt leidt tot een verminderde kans op exclusie (box 3). De begeleider kan de autonomie-ervaring van de (ex-)gedetineerde ondersteunen door het bieden van gepercipieerde keuzemogelijkheden. De ervaring van gelijkwaardigheid, autonomie en verbondenheid (box 2), evenals de verkleinde kans op exclusie (box 3), hebben een positief effect op de verhoging van het welzijn van en het naleven van de regels (box 4) door een (ex-)gedetineerde. Het naleven van de regels staat gelijk aan het uitblijven van delinquent gedrag. Welzijn is daarnaast gelinkt aan een goede kwaliteit van leven. Zowel het naleven van de regels als het hebben van welzijn draagt bij aan een succesvolle re-integratie (box 5).

Andersom heeft minder ondersteuning vanuit de begeleiding (box 1) een negatief effect op de ervaring van gelijkwaardigheid, autonomie en verbondenheid (box 2), wat leidt tot een vergrote kans op exclusie (box 3). Wanneer de ervaring van gelijkwaardigheid, autonomie en verbondenheid ontbreekt (box 2) en exclusie optreedt (box 3) heeft dit een negatief effect op het welzijn van en het naleven van de regels (box 4) door een (ex-)gedetineerde. Dit kan zorgen voor een niet-succesvol re-integratieproces (box 5). Exclusie vormt daarmee een indicator voor het (niet) succesvol verlopen van box 1 en 2.

De rol van de begeleider heeft daarnaast ook effect op de manier waarop (ex-)gedetineerden zich verhouden tot hun eigen verantwoordelijkheid (zie de gradiënt beneden in figuur 5). In de basis is elk mens verantwoordelijk voor zijn eigen leven (de Lange, 2003). Deze verantwoordelijkheid is hetzelfde binnen als buiten de PI. Echter, zorgt de mate van autonomie-ondersteuning, geboden door de begeleiding, ervoor dat de eigen verantwoordelijkheid door een (ex-)gedetineerde wordt ervaren als belastend of als bekrachtigend op een bepaald moment in het re-integratieproces. Een te grote focus op eigen verantwoordelijkheid zonder adequate ondersteuning geboden door de begeleider zorgt ervoor dat eigen verantwoordelijkheid wordt ervaren als belastend met als gevolg een passief verantwoordelijk houding aangenomen door de (ex-)gedetineerde. Daarentegen, zorgt de ervaring van ondersteunende begeleiding ervoor dat het gevoel van eigen verantwoordelijkheid bekrachtigd wordt, wat resulteert in een actief verantwoordelijke houding van de (ex-)gedetineerde voor zijn eigen succesvolle re-integratie.

Door een ondersteunende rol van de begeleider wordt als het ware een omgeving gecreëerd waarbinnen de perceptie van verantwoordelijkheid door de (ex-)gedetineerde kan

veranderen van passief naar actief. Dit betekent dat een succesvolle re-integratie begint bij de ondersteunde rol van de begeleider, die een ervaring van gelijkwaardigheid, verbondenheid en autonomie stimuleert. Deze ervaringen zijn voorwaarden om een actief verantwoordelijk houding aan te nemen ten aanzien van het eigen re-integratieproces. Dit gaat in tegen het huidige beleid van de DJI en reclassering waarbij eigen verantwoordelijkheid van de (ex-)gedetineerde wordt verwacht alvorens het bieden van ondersteuning en begeleiding (DJI, 2020b: Ministerie van Algemene Zaken, 2017).

Een eigen verantwoordelijke houding is een voorwaarde om tot een re-integratie te komen, maar is niet het beginpunt. Deze scriptie laat zien dat de ondersteunende rol van de begeleider het vertrekpunt vormt voor een ex-gedetineerde om tot een actief verantwoordelijke houding ten aanzien zijn re-integratieproces te komen. Daarmee vormt de rol van de begeleider een aangrijpingspunt om bij te dragen aan een succesvolle re-integratie van mannelijke (ex-)gedetineerden uit een penitentiaire inrichting in Nederland. De DJI en de reclassering zouden dus moeten overstappen van het verwachten van eigen verantwoordelijkheid naar het creëren van ruimte waarbinnen het nemen van actieve verantwoordelijkheid wordt gefaciliteerd.

Limitaties en *Future Research*

In dit onderzoek is een aangrijpingspunt aangedragen en een model gecreëerd over de manieren waarop het re-integratieproces binnen het huidige re-integratietraject kan worden verbeterd. Dit onderzoek is gebaseerd op literatuurstudie van zowel kwalitatief als kwantitatieve onderzoeken. Een limitatie van de gebruikte kwalitatieve onderzoeken is dat de positionaliteit van de onderzoeker van invloed is geweest bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten. Daarnaast zijn enkele verbanden beschreven in het sociaalpsychologisch onderzoek correlationeel in plaats van causaal. In de *common ground* zijn bij het integreren deze correlationele verbanden dus wellicht als causaal beschreven. Echter, hebben wij door een genuanceerde verwoording rekening gehouden met dit correlationeel verband. Daarnaast is het van belang de uitkomsten van dit onderzoek met enige voorzichtigheid te generaliseren. In dit onderzoek zijn studies gebruikt die kijken naar ervaringen van (ex-)gedetineerden die over specifieke gevangnissen gaan. Deze ervaringen zeggen daarmee niets over de ervaring in andere gevangnissen. Ondanks deze limitaties geeft het model een relevante inzichten en een goed beginpunt voor een verbetering van en verder onderzoek naar het recidiveprobleem.

Het belangrijk is te realiseren dat er meer aangrijpingspunten zijn en dat met het door ons gecreëerde model niet de problematiek van succesvol re-integreren in Nederland volledig is opgelost. Meer onderzoek is daarom nodig om de problematiek beter in kaart te brengen.

Het onderzoek van culturele antropologie beargumenteerd dat er mogelijke verbeterpunten zijn in de samenwerking tussen de PI en hulp- en dienstverleningsinstanties, zoals de gemeente en het OM. Dit gaat over de communicatie tussen de gevangenis en de gemeente bij vrijlating van een (ex-)gedetineerde, in het bijzonder kort zittende gedetineerden (ANP Pers Support 2012; De Koning et al., 2016; De Monitor, 2019). Een onderzoek vanuit een bestuurskundig of economisch perspectief kan relevante inzichten opleveren en aanvullende aangrijpingspunten aandragen voor een succesvolle re-integratie. Aansluitend biedt een onderzoek naar de toepasbaarheid en mogelijke veranderingen in het beleid relevante inzichten over de daadwerkelijke uitvoering van het door ons onderzochte aangrijpingspunt.

Bovendien is het interessant om een onderzoek te doen naar de ervaring van begeleiders. Onze conclusie is dat de begeleiders vooral ondersteunend en niet handhavend moeten zijn. Echter, zijn zij ook maar mensen die beïnvloed worden door verschillende factoren. Deze factoren beïnvloeden hun gedrag en daarmee de rol die zij innemen ten opzichte van (ex-)gedetineerden.

Verder is het relevant om in volgend onderzoek vrouwelijke (ex-)gedetineerden te betrekken, om zo te kunnen bepalen of de behoeften in het re-integratieproces universeel zijn. Daarnaast is het belangrijk om het verkregen model te onderzoeken binnen de tbs-kliniek. Hiermee kan getoetst worden of het model op deze doelgroep toepasbaar is.

Als laatste, wordt in dit onderzoek voorbijgegaan aan het onderliggende vraagstuk over de effectiviteit van celstraffen en bijbehorende ethische kwesties. Uit verscheidene onderzoeken blijkt dat celstraffen een grote impact hebben op het leven van (ex-)gedetineerden (De Correspondent, 2014; Van Loosdregt, 2019a), aangezien een gevangenis een onnatuurlijke situatie is die niet of slechts beperkt gelinkt is aan het leven in de maatschappij. Een gedetineerde verliest bepaalde aspecten zoals werk en een sociaal netwerk door detentie die na detentie weer moeten worden opgelost. Toekomstig onderzoek, vanuit een economisch, filosofisch en criminologisch perspectief, naar de effectiviteit van celstraffen en de daaruit voortvloeiende problemen betreffende het re-integratieproces van (ex-) gedetineerden is daarom zinvol.

Bibliografie

- ANP Pers Support. (27 november 2012). Begeleiding ex-gedetineerden kan beter voor hetzelfde geld: Pleidooi voor combinatie van straffen en begeleiden. Geraadpleegd op 3 november 2020 van <https://www.perssupport.nl/persbericht/70733/begeleiding-ex-gedetineerden-kan-beter-voor-hetzelfde-geld>
- Ashkar, P. J., & Kenny, D. T. (2008). Views from the inside: Young offenders' subjective experiences of incarceration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52, 584-597. Geraadpleegd op 28 september, 2020, van <http://dx.doi.org/10.1177/0306624X08314181>
- Balogh, M. (Regisseur). (2019). *Ex-gedetineerden over het belang van werk* [Documentaire]. Stichting180. <https://www.youtube.com/watch?v=2OzhRKX1PVo>.
- Barr, J. E. (2016). Self-Determination Theory and the Educational Motivations of the Recently Incarcerated.
- Barry, M. (2000). The Mentor/monitor Debate in Criminal Justice: 'Whats Works' for Offenders. *British Journal of Social Work*, 30(5), 575-595. doi:10.1093/bjsw/30.5.575.
- Beek, G. V., Vogel, V. D., & Mheen, D. V. (2020). Financiële problematiek als belemmering voor re-integratie van ex-delinquenten. *Justitiële Verkenningen*, 46(1), 86-104. doi:10.5553/jv/016758502020046001007
- Beijersbergen, K. A., Dirkzwager, A. J. E., Eichelsheim, V. I., Van der Laan, P. H., & Nieuwbeerta, P. (2014). Procedural justice and prisoners' mental health problems: A longitudinal study. *Criminal Behavior and Mental Health*, 24(2), 100–112. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1002/cbm.1881>
- Beijersbergen, K. A., Dirkzwager, A. J. E., Eichelsheim, V. I., Van der Laan, P. H., & Nieuwbeerta, P. (2015a). Procedural Justice, Anger, and Prisoners' Misconduct: A Longitudinal Study. *Criminal Justice and Behavior*, 42(2), 196-218. <https://doi.org/10.1177/0093854814550710>
- Beijersbergen, K. A., Dirkzwager, A. J. E., Molleman, T., Van Der Laan, P. H., & Nieuwbeerta, P. (2015b). Procedural Justice in Prison: The Importance of Staff Characteristics. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(4), 337–358. <https://doi.org/10.1177/0306624X13512767>
- Beijersbergen, K. A., Dirkzwager, A. J. E., & Nieuwbeerta, P. (2016a). Reoffending After

- Release: Does Procedural Justice During Imprisonment Matter? *Criminal Justice and Behavior*, 43(1), 63–82. <https://doi.org/10.1177/0093854815609643>
- Beijersbergen, K. A., Dirkzwager, A. J. E., van der Laan, P. H., & Nieuwebeerta, P. (2016b). A Social Building? Prison Architecture and Staff–Prisoner Relationships. *Crime and Delinquency*, 62(7), 843–874. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177%2F001128714530657>
- Bender, K.A., Cobbina, J.E. & McGarrell, E.F. (2015). Reentry programming for high-risk offenders: insights from participants. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(13), 1479-1508. doi:10.1177/0306624X15578204.
- Beyens, K., Dirkzwager, A.J.E & Korf, D.J. (2014). Detentie en gevolgen van detentie. *Tijdschrift voor Criminologie* 56(2), 3-30. doi:10.5553/TvC/0165182X2014056002001.
- Bishesar, R. (2020). Ex-gedetineerden treffen (on)zichtbare tralies. *Sociaal Bestek*, 82(1), 51-53. doi:10.1007/s41196-020-0138-7
- Blader, S. L., & Tyler, T. R. (2003). A four-component model of procedural justice: Defining the meaning of a “fair” process. *Personality and social psychology bulletin*, 29(6), 747-758. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177%2F0146167203029006007>
- Boone, M., Althoff, M. & Koenraadt, F. (2015). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. https://www.wodc.nl/binaries/2548-volledige-tekst_tcm28-73932.pdf
- Bradley, K. H., Oliver, R., Richardson, N. C., & Slayter, E. M. (2001). No place like home: housing and the ex-prisoner. *Community Resources for Justice*, 1-12.
- Brockner, J., & Wiesenfeld, B. M. (1996). An integrative framework for explaining reactions to decisions: Interactive effects of outcomes and procedures. *Psychological Bulletin*, 120(2), 189–208. <https://doi.org/10.1037//0033-2909.120.2.189>
- Brons, A., Nieuwebeerta, P., & Dirkzwager, A. (2018). Het verloop van de partnerrelaties van gedetineerden tijdens en na detentie. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 60(3), 327-351. doi:10.5553/tvc/0165182x2018060003004
- Bukstel, L. H., & Kilmann, P. R. (1980). Psychological effects of imprisonment on confined individuals. *Psychological Bulletin*, 88(2), 469.
- Bullis, M., Yovanoff, P., Mueller, G., & Havel, E. (2002). Life on the “outs”—Examination of the facility-to-community transition of incarcerated youth. *Exceptional Children*, 69, 7–22.
- Cavadino, M., & Dignan, J. (1997a). *The penal system: An introduction* (second ed.). London:

Sage.

- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, August 13). Gedetineerden; geslacht, leeftijd en migratieachtergrond [Dataset]. Geraadpleegd op 10 september 2020 van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82321NED/table?fromstatweb>
- Chen, B., Vansteenkiste, M., Beyers, W., Boone, L., Deci, E. L., Van der Kaap-Deeder, J., & Ryan, R. M. (2015). Basic psychological need satisfaction, need frustration, and need strength across four cultures. *Motivation and emotion*, 39(2), 216-236.
- Crewe, B. (2011). Soft power in prison: Implications for staff–prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European Journal of Criminology*, 8(6), 455-468. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177%2F1477370811413805>
- Crocker, J., & Park, L. E. (2004). The costly pursuit of self-esteem. *Psychological bulletin*, 130(3), 392.
- Davis, C., Bahr, S.J., & Ward, C. (2012). The proces of offender reintegration: perceptions of what helps prisoners reenter society. *Criminology & Criminal Justice*, 13(4), 446-469. doi: 10.1177/1748895812454748.
- Davis, L. M., Steele, J. L., Bozick, R., Williams, M. V., Turner, S., Miles, J. N., ... & Steinberg, P. S. (2014). *How effective is correctional education, and where do we go from here? The results of a comprehensive evaluation*. Rand Corporation.
- Day, A., Ward, T., & Shirley, L. (2011). Reintegration services for long-term dangerous offenders: a case study and discussion. *Journal of Offender Rehanbilitation*, 50(2), 66-80. doi: 10.1080/10509674.2011.546225.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The " what " and " why " of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 11(4), 227-268.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian psychology/Psychologie canadienne*, 49(3), 182.
- De Claire, K., & Dixon, L. (2017). The effects of prison visits from family members on prisoners' well-being, prison rule breaking, and recidivism: A review of research since 1991. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(2), 185-199.
- De Correspondent (2014, 31 juli). Waarom we delinquenten beter kunnen behandelen dan opsluiten. <https://decorrespondent.nl/1525/waarom-we-delinquenten-beter-kunnen-behandelen-dan-opsluiten/21485436775-d881f3fe>
- De Koning, J., Gravesteyn, J., de Hek, P., & de Vries, D. (2016). *Kosten en baten van*

- maatschappelijke (re-)integratie van volwassen en jeugdige (ex-)gedetineerden*. WODC. Rotterdam, Nederland: SEOR Erasmus School of Economics.
- De Lange, F. (2003). Schipperen met het eigen leven; Zelfsturing als normatief ideaal. In Boer & Roothaan (red.), *Gegeven. Ethische Essays over het leven als gave*. 59-77. Zoetermeer.
- De Monitor. (2019). *Tweede kans voor gedetineerden*. [Documentaire] Geraadpleegd op <https://demonitor.kro-ncrv.nl/uitzendingen/tweede-kans-voor-gedetineerden>
- Den Hartogh, V., Van Duijvenbooden, K., Koppenol, G. (juni 2009). *Handreiking bij Samenwerkingsmodel 'Nazorg volwassen (ex-)gedetineerde burgers'*. Ministerie van Justitie. Den Haag, Nederland: Dukkerij Exelsior.
- Dienst Justitiële Inrichtingen Ministerie van Justitie en Veiligheid (z.d.). *Functie Penitentiair inrichtingswerker (PIW'er)*. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/over-dji/werken-bij-dji/functie-penitentiair-inrichtingswerker/index.aspx>
- Dienst Justitiële Inrichtingen Ministerie van Justitie en Veiligheid (2020a). *Gevangeniswezen*. https://www.dji.nl/binaries/70558-JenV_DJI_infosheet_gevangeniswezen_v4_tcm41-352270.pdf
- Dienst Justitiële Inrichtingen Ministerie van Justitie en Veiligheid (2020b). *Re-integratie*. Geraadpleegd van https://www.dji.nl/binaries/Infographic%20Re-integratie%20DJI%202020_tcm41-458603.pdf
- Dienst Justitiële Inrichtingen Ministerie van Justitie en Veiligheid (2020c). *Dit is DJI in cijfers en feiten*. Geraadpleegd van https://www.dji.nl/binaries/310.004%20Dit%20is%20DJI%2007_ID_WT%20INTERACTIEF_tcm41-464199.pdf
- Dirkzwager, A. J. E., Nieuwbeerta, P., & Fiselier, J. P. S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen: Een literatuurstudie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1), 21-41.
- Diseth, A., Eikeland, O., Manger, T., & Hetland, H. (2008). Education of prison inmates: Course experience, motivation, and learning strategies as indicators of evaluation. *Educational Research & Evaluation*, 74(3)
- Dweck, C. S. (2017). From needs to goals and representations: Foundations for a unified theory of motivation, personality, and development. *Psychological review*, 124(6), 689.
- Elbers, J.M., Weggemans, D., Liem, M. (2016). *Op Vrije Voeten: Herintreding van Maatschappelijk Gevoelige Ex-gedetineerden*. Institute of Security and Global Affairs, Faculty of Governance and Global Affairs. Universiteit Leiden. Doi:10.13140/RG.2.2.11933.72163

- Falardeau, M., Morin, J., & Bellemare, J. (2015). The perspective of young prisoners on their occupations. *Journal of Occupational Science*, 22(3), 334-344
- Goffman, E. (1963). *Stigma: On the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Goffman, E. (1968). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Aldine Transaction.
- Greve, W., Enzmann, D., & Hosser, D. (2001). The stabilization of self-esteem among incarcerated adolescents: Accommodative and immunizing processes. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(6), 749-768.
- Hall, R., & Killackey, J. (2008). Correctional education from the perspective of the prisoner student. *Journal of Correctional Education*, 59(4), 301-3
- Jackson, J., Tyler, T. R., Bradford, B., Taylor, D., & Shiner, M. (2010). Legitimacy and procedural justice in prisons. *Prison Service Journal*, 191, 4–10. <http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/29676>
- Judex. (2018, 8 maart). *De verschillende straffen*. Geraadpleegd op 26 oktober 2020, van <https://www.judex.nl/rechtsgebied/strafrecht/straffen/artikelen/de-verschillende-straffen/>
- Kapteijns M. (Regisseur). (2010). *Bastoy: een gevangenis zonder tralies*. [Film] VPRO 2doc.
- Kelling, G.L. and Wilson, J.Q. (1982). "Broken Windows". *The Atlantic Monthly*. Geraadpleegd op 8 november 2020 van <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>
- Kelk, C. (2015). Veranderende mensbeelden van gedetineerden. *Justitiële Verkenningen*, 41(5), 81-96. doi:10.5553/jv/016758502015041005006
- Klein, S., Tolbert, M., Bugarin, R., Cataldi, E. F., & Tauschek, G. (2004). Correctional Education: Assessing the Status of Prison Programs and Information Needs. *Office of Safe and Drug-Free Schools, US Department of Education*.
- Kras, J. (2019, December). Het unieke Nederlandse gevangenisstelsel: Waarom het voor veel landen een voorbeeld is - wel.nl. Geraadpleegd op 11 september 2020 van <https://www.welingelichtekringen.nl/samenleving/1337575/het-uniekenederlandse-gevangenisstelsel-waarom-het-voor-veel-landen-een-voorbeeld-is.html>
- Kurpas, V. (2020). *Vector Illustration Aimed Goal Increase Motivation stockvector (rechtenvrij) 1620022015*. Shutterstock.com. <https://www.shutterstock.com/nl/image-vector/vector-illustration-aimed-goal-increase-motivation-1620022015>
- Kurtovic, E., & Rovira, M. (2016). Contrast between Spain and the Netherlands in the hidden

- obstacles to re-entry into the labour market due to a criminal record. *European Journal of Criminology*, 14(5), 505-521. doi:10.1177/1477370816675375
- Landelijk Informatie en Expertise Centrum (LIEC). (2019). Landelijk beeld van ondermijnende criminaliteit. Geraadpleegd op 7 november 2020 van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/10/18/tk-bijlage-landelijk-beeld-ondermijnende-criminaliteit>.
- Laub, J. H. & Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- LeBel T.P. (2008) Perceptions of and responses to stigma. *Sociology Compass* 2(2): 409–432.
- Legault, L, Green-Demers, I., & Pelletier, L. (2006). Why do high school students lack motivation in the classroom? Toward an understanding of academic amotivation and the role of social support. *Journal of Educational Psychology*, 98(3), 567-582.
- Lind E.A., Tyler T.R. (1988) Introduction. In: M.J. Lerner (Red.), *The Social Psychology of Procedural Justice: Critical Issues in Social Justice* (pp. 1-6). Springer. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/978-1-4899-2115-4_1
- Lind E.A., Tyler T.R. (1988) Two Models of Procedural Justice. In: M.J. Lerner (Red.), *The Social Psychology of Procedural Justice: Critical Issues in Social Justice* (pp. 221-242). Springer. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/978-1-4899-2115-4_10
- McDaniel, S. (2015). A self-determination intervention for youth placed in a short-term juvenile detention facility. *Journal of Correctional Education* (1974-), 66(3), 5-15.
- McKinney, D., & Cotronea, M. A. (2011). Using self-determination theory in correctional education program development. *Journal of Correctional Education*, 175-193.
- Ministerie van Algemene Zaken. (13 november 2017). Hoe is de re-integratie en nazorg voor gevangenen geregeld? Geraadpleegd op 30 oktober 2020 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/recidive/vraag-en-antwoord/hoe-is-de-nazorg-voor-gedetineerden-geregeld>
- Ministerie van Justitie. (december 2008). *Aansluiting nazorg in het gevangeniswezen*. Inspectierapport themaonderzoek.
- Ministerie van Justitie. (juni 2009). *Samenwerkingsmodel; Nazorg volwassen (ex-)gedetineerde burgers gemeenten*. Den Haag, Nederland: Drukkerij Excelsior.
- Ministerie van Justitie. (1 juli 2020). Recidive verminderen. Geraadpleegd op 10 september 2020 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/recidive/verminderen-recidive>
- Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2017, June 13). Straffen en maatregelen. Geraadpleegd

- op 25 september 2020 van <https://www.dji.nl/justitiabelen/volwassenen-in-detentie/straffen-en-maatregelen/index.aspx>
- Moors, H. & Balogh, L. (2007). Warme overdracht of koude kermis? Wat goed en slecht gaat in de nazorg voor ex-gedeteneerden. *Justitiële verkenningen*, jrg 33(4), 103-114.
- Movisie. (2019, oktober). 'Schulden vertroebelen de relatie met de cliënt'. Geraadpleegd op 30 september, 2020, van <https://www.movisie.nl/artikel/schulden-vertroebelen-relatie-client>
- Murray, J., & Farrington, D. P. (2010). Risk factors for conduct disorder and delinquency: key findings from longitudinal studies. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 55(10), 633-642.
- Nagin, D. S., & Telep, C. W. (2017). Procedural Justice and Legal Compliance. *Annual Review of Law and Social Science*, 13, 5-28. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-110316-113310>
- Nelissen, P., Vogelvang, B. (2011). Reclasseren: Over het waarom, wat en hoe van de professie. 's Hertogenbosch, Nederland: Avans Hogeschool.
- Ogloff, J. R., & Davis, M. R. (2004). Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach. *Psychology, Crime & Law*, 10(3), 229-24
- Omroep Flevoland (Producent). (16 oktober 2017). Gevangenisserie: Bijna helft gevangenen komt weer terug [Video Bestand]. Geraadpleegd op 29 september 2020, van <https://www.youtube.com/watch?v=4B21jn0dzkE>.
- Peetsma, T., Hascher, T., Veen, I. Van der & Roede, E. (2005). Relations between adolescents' selfevaluations, time perspectives, motivation for school and their achievement in different countries and at different ages. *European Journal of Psychology of Education*, 20 (3), 209-225.
- Peach, H. D., & Gaultney, J. F. (2013). Sleep, impulse control, and sensation-seeking predict delinquent behavior in adolescents, emerging adults, and adults. *Journal of Adolescent Health*, 53(2), 293-299.
- Prison Project (z.d.). Over het prison project.
<http://www.prisonproject.nl/overhetprisonproject.html>
- Quine, S., Wells, Y., de Vaus, D., & Kendig, H. (2007). When choice in retirement decisions is missing: Qualitative and quantitative findings of impact on well-being. *Australasian Journal on Ageing*, 26, 173-179. Geraadpleegd op 2 oktober, 2020, van <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-6612.2007.00251.x>

- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. (13 juli 2017). *Aanbieding advies "Van detineren naar re-integreren"*.
- Reclassering Nederland (z.d. a). Missie en visie. Geraadpleegd op 1 november 2020, van <https://www.reclassering.nl/over-de-reclassering/missie-en-visie>
- Reclassering Nederland. (z.d. b). Van bajesklant naar kringloopkoning: Het verhaal van een oud-cliënt. Geraadpleegd op 29 september 2020, van <https://www.reclassering.nl/actueel/verhalen/van-bajesklant-naar-kringloopkoning-het-verhaal-van-een-oud-licli% C3% ABnt>
- Reclassering Nederland (z.d. c). Erik zat in buitenlandse detentie: "Ik wil niet meer terug naar waar ik was". Geraadpleegd op 1 november 2020, van <https://reclassering.nl/actueel/verhalen/erik-zat-in-buitenlandse-detentie-ik-wil-niet-meer-terug-naar-waar-ik-was>
- Reef, J. (2019, 10 august). *Voorkom recidive, neem de zorgtaak van gedetineerde ouders serieus*. Trouw. <https://www.trouw.nl/nieuws/voorkom-recidive-neem-de-zorgtaak-van-gedetineerde-ouders-serieus~bb900390/>
- Reeve, J., Cheon, S. H., & Yu, T. H. (2020). An autonomy-supportive intervention to develop students' resilience by boosting agentic engagement. *International Journal of Behavioral Development*, 0165025420911103.
- Reeve, J., Nix, G., & Hamm, D. (2003). Testing models of the experience of self-determination in intrinsic motivation and the conundrum of choice. *Journal of Educational Psychology*, 95, 375-392. Geraadpleegd op 2 oktober, 2020, van <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0663.95.2.375>
- Reis, H. T., Sheldon, K. M., Gable, S. L., Roscoe, J., & Ryan, R. M. (2000). Daily wellbeing: The role of autonomy, competence, and relatedness. *Personality and social psychology bulletin*, 26(4), 419-435.
- Reisig, M. D., & Mesko, G. (2009). Procedural justice, legitimacy, and prisoner misconduct. *Psychology, Crime & Law*, 15(1), 41-59. <https://doi.org/10.1080/10683160802089768>
- Repko, A. F. & Szostak R. (2017). *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (3th ed.). SAGE Publications.
- Rijksoverheid. (z.d). Recidive verminderen. Geraadpleegd op 11 september, 2020 op <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/recidive/verminderen-recidive>
- Rijksoverheid. (2020). Straffen en maatregelen voor volwassenen. Geraadpleegd op september 11, 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/straffen-en-maatregelen/straffen-en-maatregelen-voor-volwassenen>

- Robert, M. (2019). *De sociale vangnetten van ex-gedetineerden: een ervaringsonderzoek naar de ondersteuning van ex-gedetineerden tijdens hun re-integratie* (Masterproef). Geraadpleegd van <https://www.scriptieprijs.be/sites/default/files/thesis/2019-09/ThesisMarjoleinRobert.pdf>.
- Roberts, A.R. (1971). *Sourcebook on Prison Education: Past, Present, and Future*. Illinois, Verenigde Staten: Chales C. Thomas Publisher.
- Rodermond, E., Roks, R., Brands, J., Salet, R. (2019). Re-integratie: realiteit en diversiteit. *Criminologie DD 2019/4*.
- Rodriguez, N., & Brown, B. (2003). *Preventing homelessness among people leaving prison*. New York: Vera Institute of Justice, State Sentencing and Corrections Program.
- Ryan, R. M., & Hawley, P. (2016). Naturally good? Basic psychological needs and the proximal and evolutionary bases of human benevolence. *The Oxford handbook of hypo-egoic phenomena*, 205-222.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2006). Self-regulation and the problem of human autonomy: does psychology need choice, self-determination, and will? *Journal of personality*, 74(6), 1557-1586.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78. Geraadpleegd op 28 september, 2020, van [http:// dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68](http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68)
- Schuit, H., de Vrieze, I., & Slegers, P. (2011). *Leerlingen motiveren: een onderzoek naar de rol van leraren* (Vol. 27). Ruud de Moor Centrum/Open Universiteit.
- Sheldon, K. M., & Filak, V. (2008). Manipulating autonomy, competence, and relatedness support in a game-learning context: New evidence that all three needs matter. *British Journal of Social Psychology*, 47(2), 267-283
- Somers, C., Owens, D., & Piliawsky, M. (2009). A study of high school dropout prevention and at-risk ninth graders' role models and motivations for school completion. *Education*, 130(2), 348-356
- Stangor, C. (2016). *Social Groups in Action and Interaction* (2de editie). Abingdon, Verenigd Koninkrijk: Routledge.
- Thiel, M. (2018). *Juvenile Prisoners Well-Being and implications for Prison Practice* (Master's thesis, University of Twente).

- Tyler, T. R. (1988). What is Procedural Justice?: Criteria used by Citizens to Assess the Fairness of Legal Procedures. *Law & Society Review*, 22(1), 103-136. DOI: 10.2307/3053563
- Tyler, T. R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. In M. Tonry (Ed.), *Crime and justice: A review of research* (Vol. 30. pp. 431-505). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Tyler, T. (2006a). Psychological perspectives on legitimacy and legitimation. *Annual Review of Psychology*, 57, 375-400. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1146/annurev.psych.57.102904.190038>
- Tyler, T. R. (2017). Procedural Justice and Policing: A Rush to Judgment? *Annual review of Law and Social Science*, 13, 29-53. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-110316-113318>
- Van Dorp M. (2019) Woning, werk en wijf? Dan komt alles goed!. In *Jeugdige delinquenten*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten. https://doi.org/10.1007/978-90-368-1440-9_11
- Van den Driesche, F. (2020, 9 januari). Een op de drie (ex-)gedetineerden krijgt te maken met dakloosheid. Geraadpleegd op 30 september 2020, van <https://www.universiteitleiden.nl/nieuws/2020/01/een-op-de-drie-ex-gedeteneerden-krijgt-te-maken-met-dakloosheid>
- Van Dijk, J. J. M., Toornvliet, L. G., & Sagel-Grande, H. I. (1995). *Actuele criminologie*. Lelystad: Koninklijke Vermande
- Van Es, R. (10 december 2019). Morele verantwoordelijkheid, wat is het? Geraadpleegd op 4 november 2020, van <https://www.managementimpact.nl/artikel/morele-verantwoordelijkheid-wat-is-het/>
- Van der Kaap-Deeder, J., Audenaert, E., Vandevelde, S., Soenens, B., Van Mastrigt, S., Mabbe, E., & Vansteenkiste, M. (2017). Choosing when choices are limited: The role of perceived afforded choice and autonomy in prisoners' well-being. *Law and Human Behavior*, 41(6), 567.
- Van der Kaap-Deeder, J., Audenaert, E., Van Petegem, S., Vandevelde, S., Van Mastrigt, S., Aelterman, N., & Vansteenkiste, M. (2019). The internalization of and defiance against rules within prison: The role of correctional officers' autonomy-supportive and controlling communication style as perceived by prisoners. *Motivation and Emotion*, 43(5), 771-785.
- Van der Laan, A., & Eichelsheim, V. (2013). Juvenile adaptation to imprisonment: Feelings of safety, autonomy and well-being, and behaviour in prison. *European Journal of Criminology*, 10(4), 424-443.

- Van der Lecq, R. (2012). Why we talk: An interdisciplinary approach to the evolutionary origin of language. In A. F. Repko, W. H. Newell, & R. Szostak (Reds.), *Case studies in interdisciplinary research* (pp. 191–224). Thousand Oaks, CA: Sage. <https://dx-doi-org.proxy.library.uu.nl/10.4135/9781483349541.n7>
- Van Loosdregt, S. V. (1 februari 2019a). *Gevangenisstraf vergroot vaak kans op recidive*. Geraadpleegd op 11 september 2020, van <https://demonitor.kro-ncrv.nl/artikelen/gevangenisstraf-vergroot-vaak-kans-op-recidive>
- Van Loosdregt, S. V. (5 februari 2019b). *Waarom zoveel gevangenen opnieuw in de fout gaan: tien oorzaken van recidive*. De Monitor. Geraadpleegd op 10 september 2020, van <https://demonitor.kro-ncrv.nl/artikelen/waarom-zoveel-gevangenen-opnieuw-in-de-fout-gaan-tien-oorzaken-van-recidive>
- Van Loosdregt, S. V. (26 februari 2019c). *Kamer: 'Geef ex-gedetineerde direct een uitkering'*. De Monitor. Geraadpleegd van <https://demonitor.kro-ncrv.nl/artikelen/kamer-geef-ex-gedetineerde-direct-een-uitkering>
- Vansteenkiste, M., Soenens, S., Sierens, E. & Lens, W. (2005). Hoe kunnen we leren en presteren bevorderen? Een autonomie-ondersteunend versus controlerend schoolklimaat. In: *Caleidoscoop*, 17, 18-25.
- Van der Wal, C. (2019, 30 november). Reclassering wordt voorzichtiger: 'Jij hebt toch ook kinderen? vragen ze dan'. Geraadpleegd op 1 oktober 2020, van <https://www.ad.nl/nieuws/reclassering-wordt-voorzichtiger-jij-hebt-toch-ook-kinderen-vragen-ze-dan~afb89de0/>
- Vries, H. D. (2019, juni 24). Met de reclassering de bajes en de buurt in. Geraadpleegd op 16 oktober 2020, van <https://www.rd.nl/meer-rd/samenleving/met-de-reclassering-de-bajes-en-de-buurt-in-1.1577467>
- Weijers, I., & Drie, D. van (2014). *Stoppen of volharden. Portretten van jonge veelplegers*. Amsterdam: SWP
- Weijters, G., Rokven, J.J., Verweij S. (2018) *Monitor nazorg (ex-)gedetineerden – meting 5; Beschrijving van de problematiek van ex-gedetineerden en de relatie met recidive. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. Ministerie van Justitie en Veiligheid*.
- World Prison Brief. (z.d.). World Prison Brief data. <https://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data>
- WODC Repris. (2019). Repris [Dataset]. Geraadpleegd van <https://wodc-repris.nl/Repris.html>
- Yukhnenko, D., Sridhar, S., & Fazel, S. (2019). A systematic review of criminal recidivism

rates worldwide: 3-year update [version 1; peer review: 1 approved, 2 approved with reservations]. *Wellcome Open Research*, 4, 1-24. <https://doi.org/10.12688/wellcomeopenres.14970.1>

Bijlage

Bijlage 1: Schriftelijk interview met Mw. V. Schouten, casemanager PI Arnhem.

Beste meneer/mevrouw,

Allereerst willen we u bedanken voor het nemen van de tijd om onze vragen te beantwoorden. Wij zijn Maaïke Taheij, Laura van Erp en Claudia de Jong en doen onderzoek naar de knelpunten in het Nederlandse re-integratietraject voor mannelijke (ex-)gedetineerden in een penitentiaire inrichting.

Onze onderzoeksvraag zal bekeken worden vanuit een cultureel antropologisch, onderwijskundig en sociaalpsychologisch perspectief, waarbij we zullen kijken naar de ervaringen en behoeftes van ex-gedetineerde, de motivatie van ex-gedetineerde tijdens het re-integratieproces en de werkbaarheid van celstraffen in het algemeen en.

Hieronder hebben wij 11 vragen opgesteld die voor ons onderzoek belangrijke inzichten kunnen geven. Bij enkele vragen hebben wij sub-vragen toegevoegd. Indien u liever door middel van een videogesprek mondeling antwoord geeft op de vragen, dan staan wij hier open voor. In ieder geval, ontzettend bedankt voor uw tijd en uw antwoorden.

Re-integratieproces:

1. Hoe verloopt het re-integratieproces van gedetineerden en ex-gedetineerden van de PI Arnhem?

Alle inkomsten worden gescreend op de 5 leefgebieden. Huisvesting, id bewijs, zorgverzekering, werk, schulden.

Als ze de uitspraak hebben dan gaan we aan de slag met re-integratieproces.

Vanuit het Huis van bewaring gaan ze naar het gevangenisregiem. Als ze daar zitten heb je twee regiems Basis en Plus. Basis werken ze niet mee of hebben valkuilen drugs gebruik, agressie niet willen werken. Plus zijn ze positief bezig houden zich aan de regels gebruiken geen drugs etc (verkort even een schets)

Dan vragen we een reclasseringsadvies aan tbv detentiefasering. Deze geven een advies en eventuele trainingen (agressie regulatie training COVA Cognitive vaardigheidstrainingen, Leefstijl (gaat over gebruik). Tevens geven ze de risico's en eventueel adviseren ze verdiepingsdiagnostiek, of eventueel plaatsingen in een kliniek of FPK, forensisch psychaitrische Kliniek. Vervolgens gaan hij aan de slag met de trainingen om vervolgens te kunnen faseren. Of naar kliniek.

We hebben diverse trajecten die ingezet kunnen worden. Op het moment dat ze gaan faseren laten wij het los. Gaan ze met ontslag vanuit de PI dan gaan ze naar huis of een ander onderkomen. Aanvankelijk van de persoon is er soms hulp van de gemeente of een wijkteam of krijgen ze onderdak via opvang leger des heils. Of via iriszorg of anders

2. Hoe worden gedetineerden van de PI Arnhem voorbereid op het terugkeren naar de samenleving?
 - a. Wanneer start het re-integratieproces in de PI Arnhem? In principe van af het begin met het in beeld brengen van zijn leefgebieden en vandaar uit komen er problemen of niet. Met de problemen ga je aan de slag. Schulden in kaart brengen, regelingen treffen. Id kaart aanvragen, inschrijven woning zoekende etc
 - b. Is er contact met instanties en/of de gemeente? Ja alle gemeentes krijgen automatisch een melding dat een burger van hun in detentie zit. Maar ivm de wet op de privacy is het aan de gedetineerde of zijn contact willen met de gemeente en of andere instanties . De gemeente kan contact opnemen maar wij mogen pas hun informeren als betrokkene accoord heeft gegeven.
 - c. Hoe verloopt het contact met eventuele instanties en/of gemeentes? De contacten tussen de gemeentes van Arnhem en Nijmegen loopt goed. Maar alles valt of staat met de toestemming en afstemming van de betrokkene. Ook de contacten met instanties verlopen alleen als betrokkene toestemming geeft. Hier kan nog wel een inhaalslag gemaakt worden
 - d. Komt het voor dat ex-gedetineerden van de PI Arnhem de stappen in het re-integratieproces niet volledig doorlopen vanwege een korte detentieperiode? Bijvoorbeeld dat er niet gecommuniceerd wordt/kan worden met de gemeente over de vrijlating van een gedetineerde? Alle gemeentes krijgen een melding als

iemand met ontslag gaat op de dag dat ze gaan Ja het komt voor dat ze metontslag gaan zonder dat er stappen zijn gemaakt en of alles is doorlopen.

- e. Heeft dit gevolgen voor de re-integratie van deze gedetineerde? Als wij weten dat ze weggaan dan informeren we nog bijv. wel waar betrokkene nog heen kan of bij wel gemeente hij zich kan melden en of een contact persoon. Alles valt en staat ook hoe persoon is, zelfstandig genoeg, LVB (laag verstandelijk beperkt) hebben wat meer hulp nodig en soms is het handig dat ze een goed netwerk hebben buiten die ze bij staan. Maar soms heeft het zeker gevolgen voor de reïntegratie.
3. Worden ex-gedetineerden van de PI Arnhem gemonitord/begeleidt na de vrijlating? Niet door de PI. Hij kan wel toezicht hebben via de reclassering en of is hij in beeld bij de gemeente bijv. door een Veiligheidshuis.
 - a. Indien dat het geval is, op welke manier gebeurt dit en voor welke periode? Hoelang het toezicht loopt is verschllend kan kort zijn kan lang zijn duur 3 jaar of zolang als een faseringstraject loopt of als de rechtbank oplegd voor zijn VI periode
 4. Hoeveel procent van de ex-gedetineerden uit de PI Arnhem recidiveert? Geen idee, schatting rond de 30 procent
 5. Tegen welke problemen loopt de PI Arnhem/reclassering betrokken bij de PI Arnhem aan bij het re-integratieproces van ex-gedetineerden?

De wil van betrokkene, als hij niet wil dan houdt het op. Ook is Onderdak een ding. Werk krijgen geen vog. Woningen liggen niet voor het oprapen.

6. Tegen welke problemen lopen de (ex-)gedetineerden van de PI Arnhem aan tijdens het re-integratieproces en het opbouwen van hun leven na vrijlating? *Dat ze toch met een blauwe zak op straat staan. Uitkering die lang duurt, geen werk geen onderdak*

7. Bestaat er een kloof tussen aan de ene kant de doelen van de reclassering en re-integratie van (ex-) gedetineerde en aan de andere kant de ervaring van deze re-integratie van de (ex-)gedetineerde zelf?
 - a. Zo ja, welke verschillen zijn tussen het doel van de re-integratie en de ervaring van de (ex-)gedetineerde van deze re-integratie. *Er wordt vaak negatief gesproken over de reclassering, de reclassering geeft advies kijkt ook naar verleden en neemt dit altijd wel mee. Vaak ziet een gedetineerde het anders. Maar willen ze faseren dan volgen ze het pad*

8. Hoe zou u een succesvolle re-integratie van (een) ex-gedetineerde(n) omschrijven? (Valt dit te bepalen aan de hand van alleen het recidivecijfer?) *Als alles op orde is, er werk is, of de uitkering loopt, de zorgverzekering loopt, id kaart, goed netwerk. Bij mij niet bekend*

Psychologische hulp in de gevangenis

9. Is psychologische begeleiding in de gevangenis alleen bedoeld voor mensen met psychische klachten of kan een gedetineerde die over zijn algemene problemen wil praten ook terecht bij de psycholoog? *Het Kan beide, als een gedetineerde erom vraagt of wij personeel hebben zorg dan kunnen wij vragen om een psycholoog, er wordt een gesprek gevoerd en daar kan wel of niets uitkomen.*

10. Wordt psychologische begeleiding in de gevangenis standaard aangeboden of moeten gedetineerden deze begeleiding zelf aanvragen? **Het wordt niet standaard aangeboden, maar ze zijn dagelijks aanwezig en benaderbaar**

Activiteiten in de gevangenis

11. In hoeverre beschikken gedetineerden over keuzeruimte om hun leven binnen de gevangenis in te delen? Bijvoorbeeld door activiteiten, werk en/of studeren.

Wij bieden een dagprogramma aan, ze kunnen binnen aan het werk maar wel werk wat hier aangeboden wordt en ze kunnen naar het onderwijs en of trainingen doen. Inmiddels wordt er ook een mbo-opleiding 1 en 2 aangeboden. In combinatie met werk.

Er gaat veel veranderen in de toekomst. Andere strafmaat en andere faseringsmogelijkheden waar mee ingezet gaat worden op, Doen wat nodig is. En ook gedetineerde die willen.

Ook de VI periodes gaan veranderen. De samenwerking tussen gemeente, reclassering en PI daar wordt op ingezet. Zodat we elkaar nog meer gaan vinden. En zodat er ook vroeg in zijn traject/ detentie ingezet kan worden naar een zo goed mogelijke terug keer in de maatschappij.